

ȘTAMPILE DE AMFORE INEDITE DE LA CALLATIS

LIVIA BUZOIANU, NICOLAE CHELUȚĂ-GEORGESCU

Importurile amforelor șampilate descoperite la Callatis par să reprezinte, din punct de vedere al valorificării științifice, cel puțin pînă la ora actuală, o categorie privilegiată între materialele de aceeași natură descoperite la Histria și Tomis. Afirmatia noastră are în vedere cele aproximativ 350 de ștampile aplicate pe torți și pe gîturi de amforă, a căror publicare se datorează lui Th. Sauciu-Săveanu, O. Tafrali și G. Cantacuzino¹, precum și lotul de 1106 ștampile publicate de M. Gramatopol și Gh. Poenaru-Bordea, în *Dacia* NS XIII, 1969, p. 127—282. Ulterior, provenind tot de la Callatis, au fost publicate de diverși cercetători loturi mai mici de amfore șampilate², aproximativ 115 piese, cifră care ridică numărul ștampilelor de amfore publicate de la Callatis la 1571 exemplare. Un număr de circa 840 exemplare, aflate în diferite colecții bucureștene și care au constituit la un moment dat obiect de cercetare din partea specialiștilor, își așteaptă încă publicarea³.

Nu putem face deocamdată o comparație sigură cu situația de la Histria. Luînd ca premisă creșterea rapidă a numărului torților șampilate la Histria de la 1081 în 1957 la 1300 în 1959⁴ și estimarea lor la circa 1600 în 1969⁵ și, pe de altă parte, dat fiind caracterul continuu al cercetărilor arheologice de aici, apreciem pentru colonia milesiană un număr de exemplare apropiat de al Callatidei, dacă nu chiar în ușor avantaj. Față de Tomis, superioritatea numerică este clară și este puțin

¹ Vezi întreaga bibliografie la Gh. Poenaru-Bordea, *SMMIM*, tom VII—VIII, 1974—1975, p. 5, notele 1, 2, 3.

² C. Ionomu, *Pontica*, I, 1963, p. 250—251 (8 ștampile); V. Cosma, *BMI*, XLII, 1973, I, p. 37—38; din nou Gh. Poenaru-Bordea, *SMMIM*, tom VII—VIII, 1974—1975, p. 7—8 (9 ștampile); L. Buzoianu, *Pontica*, XII, 1979, p. 77—96 (58 ștampile); O. Bounegru, C. Chiriac, *Pontica*, XIV, 1981, p. 249—254 (12 ștampile).

³ V. Eftimie, *Dacia*, NS, III, 1959, p. 202, n. 25 (640 piese); M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Dacia*, NS, XIII, 1969, p. 130 și n. 27 și 30.

⁴ V. Eftimie, *op. cit.*, p. 198.

⁵ M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 128 și n. 7.

probabil ca viitoarele cercetări arheologice să echilibreze într-un fel raportul de aproximativ 8,5 în favoarea Callatisului.

Lotul studiat de noi are în vedere un număr de 107 ștampile de amfore, dintre care 60 exemplare (56,1%) provin din săpăturile recente, majoritate din zona templelor grecești, 24 ștampile (22,4%) reprezintă colecția Școlii generale nr. 2, 9 exemplare (8,4%) au făcut parte alături de alte obiecte de epocă greacă și romană dintr-o colecție particulară, iar 14 piese (13,08%) au fost găsite în vechea colecție a muzeului din Constanța, ajunse aici probabil după anul 1962.

Repartizate pe centre de producție, situația lor prezintă următoarea configurație :

Centrul de producție	Săpături recente	Școala nr. 2 Mangalia	Colecție particulară	Colecție M.I.N.A.C.	Total
Thasos	13	3	1	—	17
Rhodos	10	10	1	—	21
Sinope	20	7	2	14	43
Heraclea	5	1	1	—	7
Chersones	3	—	—	—	3
Cnidos	1	1	—	—	2
Ccs	1	1	4	—	6
Paros	—	1	—	—	1
Nedeterminate	7	—	—	—	7
Total	60	24	9	14	107

Din punct de vedere cantitativ, pe primul loc (40,19%), la fel ca la Histria și Tomis, se plasează importurile din Sinope, situație explicată prin dezvoltarea deosebită a comerțului sinopean în secolele III—II î.e.n. După reducerea la jumătate a numărului torților rhodiene, procedeu aplicat în studiile care au în vedere acest centru, pe locul secund sînt produsele de Thasos (15,8%). Urmează produsele de Rhodos (9,4%), plasate în lotul nostru înaintea celor de Heraclea⁶ (6,5%), situație care se verifică și în comentariile din Dacia NS, III, 1959, p. 203.

Oscilațiile pe pietile vest-pontice a unuia sau altuia din restul centrelor exportatoare de produse amforice, nu prezintă date menite să modifice situația primelor clasate. De o observație specială se bucură, poate, amforele de Cnidos, aflate pe locul IV la Histria și Tomis, și produsele de Paros, se pare cu o mai bună reprezentare la Callatis, total absente la Tomis și sub 1% prezente la Histria.

⁶ Vezi situația inversă, *ibidem*, p. 135—136.

Vom urmări, în continuare, situația cronologică a ștampilelor de amforă de la Callatis, în ordinea urmată și în cataloage.

Ștampilele *thasiene* timpurii (sfârșitul sec. V î.e.n. — începutul sec. IV î.e.n.) sînt total absente în lotul nostru, iar prezența lor sporadică în alte loturi provenind de la Callatis⁷ o considerăm accidentală. Piața callatiană, spre deosebire de Histria și Tomis, era orientată la acea dată spre comerțul cu Heraclea Pontică⁸. Mai mult, prezența unui număr considerabil de ștampile thasiene de la mijlocul secolului IV î.e.n. la Tomis⁹, în comparație cu Callatis, pare să indice un comerț mai activ al coloniei milesiene cu Thasos la acea dată. Majoritatea ștampilelor thasiene de la Callatis aparțin celei de a doua jumătăți a sec. IV î.e.n. și cu deosebire, sfârșitul sec. IV î.e.n. — începutul sec. III î.e.n.

Din totalul de 17 ștampile thasiene, un singur exemplar este de tip vechi¹⁰, 12 exemplare sînt de tip recent, 3 exemplare conțin monograme înscrise într-un cerc și un exemplar-fragment de gît și toartă cu urme de vopsea la baza tortii — nu poartă ștampilă.

Piesa cu nr. inv. 1702¹¹ poartă legenda [T]ηλεφά | νης | Λυσικλῆς dispusă pe trei laturi ale ștampilei încadrînd simbolul. Bon¹², 1612, prezintă un exemplar Tηλεφά | νης | [.]σ[./..]ης cu simbolul „cască”, asimilat în BCH, XC, 1966, p. 645, nr. 20 cu Tηλεφά | νης Λυσικλῆς | [...]. Exemplarul nostru poate fi analog cu o ștampilă publicată de L. Skorpil, Bul. Comm. imp. arch., 1904, p. 139, nr. 600, unde autorul reconstituie forma [M]νησικλῆς probabil pentru [Λ]υσικλῆς și descrie atributul „cap de Meduză”. Confirmarea o aflăm în două ștampile apărute la Thasos¹³, sectorul porții lui Hermes, una aflată pe nivelul X, datată în al treilea sfert al sec. IV î.e.n. și a doua, pe nivelul IX, plasat la sfârșitul sec. IV î.e.n. — începutul sec. III î.e.n. Iu. G. Vinogradov¹⁴ plasează pe Tηλεφάνης între eponimii grupei a IV-a cronologice, 350—330 î.e.n. Ne oprim și noi la această datare, care, în parte, este susținută de descoperirile de la poarta lui Hermes, deși, mai nou, M. Debidour¹⁵ încadrează ambele nume în prima jumătate a sec. IV î.e.n.

⁷ V. Eftimie, *op. cit.*, p. 203; vezi și M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 138—139.

⁸ Idem, *op. cit.*, p. 147.

⁹ L. Buzoianu, *Pontica*, XV, 1982, p. 145.

¹⁰ Pentru discuția timbre de tip vechi/timbre de tip recent, vezi V. Grace, *Hesperia Suppl.* X, 1956, p. 122—127 și comentariul lui Y. Garlan, BCH, XL, 1966, p. 592 și n. 1.

¹¹ Posibil să fie același cu exemplarul publicat de O. Bounegru și C. Chiriac, *op. cit.*, p. 249 și pl. 1/2; ne manifestăm totuși scepticismul întrucît nici un alt exemplar publicat de autorii citați nu se regăsește între ștampilele noastre.

¹² Ne referim la catalogul A. M. Bon și A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, Paris, 1957, pe care îl vom menționa și în catalog în forma *Bon*, urmată de numărul din catalog al piesei.

¹³ Y. Garlan, BCH, XC, 1966, nr. 20, nr. 27.

¹⁴ Iu. G. Vinogradov, NE, X, 1972, 2, p. 61.

¹⁵ M. Debidour, BCH, Suppl. V, Thasiaca, p. 310.

Centrul de producție	THASOS	RHODOS	SINOPE	HERACLEA	CHERSONES	CNIDOS	COS	PAROS
SEC. IV Î.E.N.								
SEC. III Î.E.N.								
SEC. II Î.E.N.								
SEC. I Î.E.N.								

Fig. 1

Ștampilele de tip recent se suprapun cronologic grupeii V-b la Vinogradov, datată 320—200 î.e.n.¹⁶, perioadă de timp nuanțată acum grație săpăturilor din zona incintei thasiene¹⁷.

În ordinea noilor precizări, două exemplare Ἀριστοφῶν se plasează în ultimul sfert al sec. IV î.e.n.¹⁸. Pentru ștampila conținând numele Δεινώπας ne manifestăm rețineră pentru o datare a lui chiar din al treilea sfert al sec. IV î.e.n.¹⁹. Mai potrivită ni se pare o plasare în ultima parte a sec. IV î.e.n.²⁰, dacă nu cumva, izolat, torți de amforă cu numele lui Δεινώπας au fost ștampilate și la începutul sec. III î.e.n.,

¹⁶ Iu. G. Vinogradov, *op. cit.*, p. 39.

¹⁷ Y. Garlan, *op. cit.*, p. 586—652; idem, BCH, 102, 1978, p. 807—810; idem, BCH, Suppl. V Thasiaca, p. 213—268; M. Debidour, *ibidem*, p. 269—313.

¹⁸ V. Grace, *Hesperia*, XL, 1971, p. 64, nr. 40, plasează în jurul anului 325 î.e.n. un exemplar Ἀριστοφῶν cu pilos = Bon, 413, aflat în rambleul construcției Square Peristyle din agoraua atheniană; rețineri, Y. Garlan, *Thasiaca*, p. 247, 248 și 264; M. Debidour, *ibidem*, p. 312.

¹⁹ M. Debidour, *op. cit.*, *passim*; Y. Garlan, *op. cit.*, p. 248. Ca să nu mai vorbim de o datare și mai ridicată propusă de G. Toncheva, *Bull. Soc. arch., Varna*, 8, 1951, p. 62, tumulul nr. 6, sfârșitul sec. V î.e.n.-începutul sec. IV î.e.n.

²⁰ Cf. V. Grace, *Hesperia*, VI, 1937, p. 165, fig. 93 b, f și p. 166; eadem, *Hesperia*, Suppl. IV, 1940, p. 100.

după adoptarea grafiei cu sigma lunar²¹ (pentru care vezi și Bon 565, 577, 588).

Găsirea unui exemplar Πουλυάδης în contexte arheologice datate cu aproximație la sfârșitul sec. IV î.e.n., precum și a altuia scris cu sigma lunar (Bon 1398), ne determină să luăm în considerare ca perioadă de datare nu neapărat ultima treime a sec. IV. î.e.n., după M. Debidour²², ci mai ales, chiar începutul sec. III î.e.n., după ultima opinie a Virginei Grace²³ cu privire la depozitul Q 10 : 1 de pe agoraua atheniană²⁴, unde o ștampilă Πουλυάδης apare împreună cu o ștampilă Πυθίων IV.

Alte trei ștampile se pot plasa în prima jumătate a sec. III î.e.n. : Σκύμνος II, Φιλίσκος și Ἀργείας, primele două prezente și în așezarea Demetrias datată în 294 î.e.n., precum și în gropile de la poarta lui Silenus considerate posteriore anului 275 î.e.n., dată ipotetică pentru construirea bastionului de acolo²⁵.

Printre ștampilele cărora n-am putut să le dăm o datare restrînsă este un exemplar cu numele Πφη[ξήνας] — și facem aici mențiunea că ne-am oprit la forma Πφη[ξήνας] și nu Πφη[ξίπολις] bazîndu-ne pe forma numelui înregistrată cu același simbol „harpun“ pe două exemplare de la Baia — Hamangia²⁶ și Callatis²⁷. Pentru alte două piese (inv. 31542 și inv. 1710) facem doar mențiunea că sînt de tip recent, ștampilele în discuție avînd conservat doar etniconul.

În jurul anului 340 î.e.n. și puțin mai tîrziu se plasează trei ștampile cu monogramă, corespunzătoare grupei a VI-a din tipologia lui Vinogradov²⁸.

În concluzie, ștampilele thasiene descoperite la Callatis și care fac obiectul discuției noastre se repartizează : 23,50% la mijlocul sec. IV î.e.n. ; 29,40% sfîrșitul sec. IV î.e.n. — începutul sec. III î.e.n. ; 17,60% în prima jumătate a sec. III î.e.n.

În privința frecvenței numelor semnalăm :

1. nume noi pentru zona vest-pontică : Ἀργείος și Δεινώπας.
2. alte nume Ἀριστόδικος, Πυθίων și Σκύμνος se încadrează în seria cu bogată reprezentare în onomastica thasiană.

Prezentul lot al ștampilelor callatiene aduce în discuție un număr relativ „mare“ de exemplare *rhodiene* (în comparație cu celelalte centre exportatoare exceptînd Sinope), fapt anunțat încă din 1959 cînd, pentru sec. III î.e.n., cantitatea de fragmente rhodiene de Callatis este mai mare decît la Histria²⁹. Dintre cele 21 de ștampile rhodiene, 8 aparțin

²¹ Y. Garlan, *Thasiaca*, p. 247 și n. 14 ; vezi de asemenea, M. Debidour, *op. cit.*, p. 287, n. 61.

²² Idem, *op. cit.*

²³ Y. Garlan, *Thasiaca*, p. 249, n. 21.

²⁴ The Athenian Agora, XII, p. 397.

²⁵ V. Grace, *Ath.Mith.*, 89, 1974, p. 198 și n. 21 ; M. Debidour, *op. cit.*, p. 303.

²⁶ V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, Editura Academiei R.P.R., 1957, p. 61, nr. 64.

²⁷ M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, nr. 145. Vezi și catalogul nostru nr. 8.

²⁸ Iu. Vinogradov, *op. cit.*, p. 41—42.

²⁹ V. Eftimie, *op. cit.*, p. 203.

eponimilor, 9 aparțin producătorilor, iar alte patru exemplare nu au legenda reconstituită.

Demn de remarcat pentru acest centru este prezența la Callatis încă de la sfârșitul sec. IV î.e.n. sau, mai sigur, prima jumătate a sec. III î.e.n. a mărcilor de producător rhodiene. Se confirmă în felul acesta constatarea făcută de M. Gramatopol și Gh. Poenaru-Bordea cu privire la prezența ștampilelor timpurii³⁰. Trei exemplare, provenite din săpăturile din 1981 efectuate în noua zonă sacră a cetății, se datează între ștampilele rhodiene timpurii. Punerea lor în discuție o facem în urma reconsiderării cronologiei ștampilelor ceramice de la Koroni, acceptate și de Thompson în schimbarea, mai ales, a datei de sfârșit a grupeii B de ceramică elenistică³¹. Astfel, numele lui *Ἰεροτέλης* datat în Délos XXVII în prima jumătate a sec. III î.e.n.³², este redatat cca. 269—225 î.e.n.³³ și se pare anterior anului 240 î.e.n., dată aproximativă de la care începe să figureze menționarea pe ștampilele rhodiene a lunii anului³⁴.

Acceptând în continuare redatarea complexului de la Koroni în timpul războiului cremonidian din 265 î.e.n., luăm în considerare această perioadă și pentru ștampilele producătorului *Σῶτας*, nerespingând, deși exemplarul nostru nu o necesită, posibilitatea aplicării unei ștampile suplimentare și pe exemplarele rhodiene timpurii³⁵. Același nume, prezent și la Pnyx³⁶, sugerează pentru cel puțin o parte a complexului amintit, o datare mai târzie decât sfârșitul sec. IV î.e.n., care să însemne, cu aproximație, a treia decadă a sec. III î.e.n.³⁷

Unei perioade de mijloc, de circa 65 ani, anterioară depozitului pergamic îi aparțin eponimul *Θρασυρδάμος* și producătorul *Παυσανίας* ambele nume aflate pe exemplare separate pe agoraua atheniană, la Pnyx și la Tarsus, în contexte arheologice de sec. III î.e.n.³⁸.

Luând ca punct de plecare punerea în legătură a complexului de la Koroni cu războiul cremonidian, pe deoparte, și cronologia mai bine stabilită a ștampilelor cniadiene, pe de altă parte, V. Grace propune o devansare a complexului Pergam între 210—175 î.e.n.³⁹, datare nu îndeajuns de convingătoare pentru unii cercetători⁴⁰, dar care nu contravine cu mult celei stabilite anterior de F. Bleckmann⁴¹ și acceptată pînă acum.

³⁰ M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 142.

³¹ V. Grace, *Ath. Mith.*, 89, 1974, p. 194—197.

³² V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *Les timbres amphoriques grecs. Exploration archéologique de Délos, XXVII*, Paris, 1970, p. 290 sqq., E 2.

³³ V. Grace, *Ath. Mith.*, 89, 1974, p. 197—200.

³⁴ V. Grace, *op. cit.*, p. 197; vezi și M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 182—183.

³⁵ V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 294; vezi contra, D. B. Şelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III—I vekov do n.e.*, Moskva, 1975, p. 24.

³⁶ V. Grace, *Hesperia*, Suppl. X, 1956, p. 141, N. 41.

³⁷ Eadem, *Ath. Mith.*, 89, 1974, p. 198.

³⁸ Vezi catalogul nr. 23 și nr. 25.

³⁹ V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 290—291.

⁴⁰ D. B. Şelov, *op. cit.*, p. 17.

⁴¹ F. Bleckmann, *De inscriptionibus quae leguntur in vasculis Rhodii*, Goettingen, 1907, p. 34 sqq.

Opt ștampile (40%) din lotul nostru se datează în perioada complexului pergamic, recunoscută ca fiind cea mai activă perioadă a comerțului rhodian. Pentru unele ștampile am găsit precizări care tind spre o datare individuală a numelui. Exemplu, producătorul Ἀγοράναξ, căruia i s-a recunoscut o datare în mare în a doua jumătate a sec. III î.e.n., a fost fixat în cele din urmă la cca. 221—198 î.e.n.⁴².

Perioadele post-pergamice îi aparțin două ștampile cu numele eponimilor Παυσανίας III și Ἡράγωρας.

Trecem sub rezervă ștampila cu nr. inv. 31533. Legenda incomplet reconstituită, dimensiunile reduse ale torții, caracteristicile pasteii, pînă sub semnul îndoielii proveniența rhodiană a exemplarului și datarea lui în sec. III î.e.n. deși un producător Παοίωv este cunoscut la Rhodos înainte de cca. 220 î.e.n.⁴³.

Dintre exemplarele cu legenda nereconstituită, apreciem ca aparținînd unei perioade mai timpurii piesa cu nr. inv. 1758 (găsită în zona sacră a cetății) cu ștampilă rectangulară dispusă în zona de îndoitură lină a torții. Alte trei exemplare aparțin formei clasice a torțiilor rhodiene, cunoscute din depozitele din Pergam și Villanova.

Numărul în general „mic“ de ștampile rhodiene de la Callatis, publicate pînă acum, nu ne dă dreptul să vorbim de „noutăți“ onomastice aduse de noul lot. Faptul că în ele regăsim nume de producători timpurii, confirmă caracterul *nu întimplător* al existenței produselor rhodiene timpurii la Callatis. Prezența repetată aici a numelor lui ἑρροτέλης, Σῶτας, Παυσανίας III și absența aproape totală a aceluiași nume la Histria și Tomis, pare să sugereze pentru coloniile din sud, în sec. III î.e.n., o orientare comercială mai mare spre Rhodos, timp în care vecinele lor din nord desfășurau, cel puțin pînă la jumătatea secolului, un comerț activ cu insula Thasos.

Sinope ocupă în continuare primul loc în privința volumului importului callatian. Incertitudinea datării ștampilelor de Sinope ne obligă la mare prudență în privința adoptării unei cronologii. Întrucît repartizarea numelor în grupe cronologice, efectuată de B. N. Grakov⁴⁴ încă din 1929 s-a menținut, încadrăm materialul în aceste grupe ale căror limite cronologice absolute, comportînd modificări ulterioare, suferă de deviații de pînă la o jumătate de secol⁴⁵. Nerespingînd *a priori* una sau alta dintre schemele propuse, supuse în continuare discuțiilor, adoptăm deocamdată cronologia propusă de I. B. Brașinsky⁴⁶ cu observațiile ulterioare prilejuite de cercetarea așezării și necropolei Elisavetskoe⁴⁷.

⁴² V. Grace, Ath. Mith., 89, 1974, p. 200.

⁴³ V. Grace, Tarsus, I, Princeton, 1950, nr. 10, Iu. S. Badalianț, S. A., 4, 1976, p. 32—41 (vezi catalog nr. 34).

⁴⁴ B. N. Grakov, *Drevnegreceskie keramiceskie kleima s. imenami astinomov*, Moskva, 1929, p. 107 sqq.

⁴⁵ Vezi sintetizate propunerile de cronologie a ștampilelor sinopeene la D. B. Șelov, *op. cit.*, p. 136 sqq.

⁴⁶ I. B. Brașinsky, *Economiceskie sviazi Sinopi v IV—II vv. do n.e.*, vol. Antičnii gorod, Moskva, 1963, p. 133; idem, Eirene, XI, 1973, p. 127.

⁴⁷ Idem, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu v V—III vv. do n.e.*, Leningrad, 1980, p. 41—43.

Noua schemă, care are în vedere reconsiderarea datărilor grupelor III și IV, nu oferă însă o soluție definitivă. Punându-se de acord cu B. A. Vasilenko în privința imposibilității unei datări a ștampilelor din grupa a IV-a la sfârșitul sec. III î.e.n. — începutul sec. II î.e.n.⁴⁸, recent Brașinsky acceptă sec. III î.e.n. pentru ștampilele din grupele III și IV, și pare să fie de acord cu D. B. Șelov în eventualitatea unei datări a ștampilelor din grupa a IV-a chiar în prima jumătate a sec. III î.e.n.⁴⁹.

În cazul acesta și următoarele grupe cronologice implică modificări și din acest punct de vedere schema lui Brașinsky este imperfectă. Adoptarea acestei scheme și concluziile rezultate de aici capătă un caracter ipotetic de aplicabilitate.

Cele 42 de ștampile amforice care constituie obiectul discuției noastre se repartizează după cum urmează :

- grupa III-a — 7 exemplare ;
- grupa IV-a — 17 exemplare ;
- grupa V-a — 12 exemplare ;
- grupa VI-a — 4 exemplare ;
- comune grupelor a V-a și a VI-a — 2 exemplare.

Cantitativ, după cum s-a observat și cu alte prilejuri⁵⁰, domină ștampilele din grupa a IV-a. Acceptând datarea grupelor III și IV în sec. III î.e.n., obținem un procentaj de 57,14% ștampile pentru acest secol, restul de aproximativ 43% reprezentându-l ștampilele din sec. II î.e.n.

Între materialele provenite din recente săpături din zona sacră callatiană provine un fragment de țiglă sinopeană cu ștampila $\Pi\omicron\sigma\epsilon\iota\text{-}\delta\omega(\nu\iota\omicron\upsilon)\ \acute{\epsilon}\pi\iota\ \text{'}\text{Απολλ}\mid\ \omicron\delta\acute{\omega}(\rho\omicron\upsilon)\mid\ \acute{\alpha}\sigma\tau\upsilon(\nu\acute{\omicron}\mu\omicron\nu)$ și emblema „vulturul pescar”. Este un caz izolat⁵¹ aici de ștampilă sinopeană timpurie cca. 360—320 î.e.n.⁵². Date fiind condițiile descoperirii, nu credem că forțăm prea mult nota sugerind existența importului materialelor de construcție la Callatis pe la mijlocul sec. IV î.e.n. Indirect, fragmentul de tegulă poate constitui instrument de datare al complexului în care a fost descoperit.

Din punct de vedere onomastic remarcăm

1. nume noi de astynomi înregistrați la Callatis : $\text{Λέων } \acute{\omicron}\ \text{Λεοντίσκου}$, $\text{Ἰκέσιος } \acute{\omicron}\ \text{Σιμίου}$, $\text{Πάμφιλος } \acute{\omicron}\ \text{Ἐκαταίου}$ ⁵³;

⁴⁸ B. A. Vasilenko, *Keramiceskije kleima iz antičnih poselenii na pobereje Dnestrovkovo limena kak istočnik dlja izucenia trgovih sviazei Severo-Zapadnovo Pricernomoriia greceskim mirom (V—III vv. do n.e.)*, Avtoref. kand. diss., Moskva, 1972, p. 17.

⁴⁹ I. B. Brașinsky, *op. cit.*, p. 42, D. B. Șelov, *op. cit.*, 1975, p. 139.

⁵⁰ V. Eftimie, *op. cit.*, p. 202 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 140.

⁵¹ Pentru tegulae ștampilate de la Mangalia, vezi *idem*, *op. cit.*, nr. 1109—1111 ; El. Bârlădeanu, *Pontica*, XIII, 1980, p. 228—229.

⁵² Vezi V. I. Țehmistrenko, SA, 1960, 3, care află cele mai apropiate analogii ale emblemei „vulturul pescar” de pe ștampilele sinopeene tîrzii în monedele din anii 370—360 î.e.n.

⁵³ Ultimul nume apare la Albești. Vezi A. Rădulescu, N. Cheluță-Georgescu, M. Munteanu-Bărbulescu, *Materiale, Oradea*, 1979, p. 170.

2. prezența unor nume de astynomi pe mai multe exemplare :

Ἰκέσιος ὁ Βακχίου — 4 exemplare ; Αἰσχίνης II și Ἀρτεμίδωρος — cite 3 exemplare ; Εὐχάριστος ὁ Δημητρίου, Ποσειδώνιος, Δημήτριος ὁ Θευγνήτου, Ἰκέσιος, Κρατίσταρχος și Ποσίδειος ὁ Θεαρίωνος pe cite 2 exemplare ;

3. în sfârșit, mai multe asociații noi de nume astynomi — producători apăruiți acum în arealul vest-pontic :

astynom	Ποσειδώνιος	— producător	Γλαυκίας
	Αἰσχίνης		Πίστος,
	Ἀριστίων		Κεφαλίων
	Ἀρτεμίδωρος		Μιθριδάτης
	Δημήτριος ὁ Θευγνήτου		Τῦς sive Θῦς
	Ἰκέσιος		Θυαίας
	Κρατίσταρχος		Καλλισθένης
	Μιλτιάδης		Πύθης
	Ἰκέσιος ὁ Βακχίου		Κλεαίνετος, Μενίσκος
			Σάγαρις
	Ποσίδειος ὁ Θεαρίωνος		Δημήτριος
	Ζῆνις ὁ Ἀπολλοδώρου		Ἀπολλώνιος
	Ἴφις ὁ Ἐστιαίου		Μενέκριτος

Importurile din *Heraclea Pontica* sînt marcate în lotul nostru prin 7 exemplare ștampilate, dintre care 5 provin din „zona sacră“ a orașului. În ce privește cronologia lor, aplicăm schema recent elaborată de I. B. Brașinsky, care ni se pare îndeajuns de verificată prin numărul mare de descoperiri de la Elisavetskoe⁵⁴. Conform noii scheme un exemplar aparține primului și celui de-al doilea sfert al sec. IV î.e.n. ; 3 exemplare se încadrează în al doilea, al treilea și începutul ultimului sfert al sec. IV î.e.n. ; 1 exemplar, posibil să fie datat la sfârșitul sec. IV — primul sfert al sec. III î.e.n. Pentru restul de două ștampile caracterul fragmentar al legendei păstrate ne determină să presupunem prima și a doua grupă cronologică, respectiv primele trei pătrimi ale sec. IV î.e.n.

Numărul mic de ștampile din *Chersones* nu poate oferi surprize în privința acestui centru pe piața callatiană, chiar dacă cronologia comportă în continuare discuții. Cele mai vechi exemplare la noi sînt două ștampile de astynomi datate după B. I. Mihlin⁵⁵ de la granița secolilor IV—III î.e.n. — pînă la mijlocul sec. III î.e.n. Cea mai recentă este o ștampilă de producător Ἀθανάσιου εἰς ἐμπόριον datată în a doua jumătate a sec. III î.e.n. (pînă la ultima decadă a secolului).

De remarcat pentru Callatis avînd în vedere lotul anterior de ștampile publicat în 1969, absența exemplarelor de la sfârșitul sec. III î.e.n. — pînă la mijlocul sec. II î.e.n.

⁵⁴ I. B. Brashinsky, *op. cit.*, p. 38—41.

⁵⁵ B. Iu. Mihlin, VDI, 2, 1979, p. 139—159.

Dintre ștampilele posibil *cnidiene* reține atenția exemplarul cu nr. inv. 1720 și legenda Ἀπολλώνιος Πισίδας; ; numeroase torți pe care apar aceste două nume sînt în general *cnidiene*. Al doilea nume desemnează, după V. Grace⁵⁶, probabil un etnicon; 7 exemplare din secțiunea Θ de pe agoraua Athenei indică o datare în ultima parte a sec. III î.e.n. Exemplarul găsit la Carthagina probează pentru o datare a tipului de ștampilă înainte de 146 î.e.n.

În ce privește amforele de *Cos*, deși este recunoscută o circulație a lor în sec. IV î.e.n. — I î.e.n., se admite, în general, ștampilarea mai ales în sec. II—I î.e.n.⁵⁷. Din cele 6 exemplare din lotul nostru, doar unul singur avînd înscrisă monograma ΦΙ provine din „zona sacră” și e posibil, deci, să facă parte dintr-o perioadă mai timpurie de ștampilare.

Exemplarul din *Paros*, în baza descoperirii tot pe agoraua din Athena a 5 exemplare în context de sec. III î.e.n., îl datăm în limitele acestui secol, neexcluzînd nici o dată mai tîrzie la începutul sec. II î.e.n.⁵⁸

Dintre cele 7 exemplare cu centru de producție nedeterminat, aducem în discuție exemplarul cu nr. inv. 1721 cu legenda ἐπι Ἀρ[ι]στ[ο]κ[λ]η[ν]ο[ν] și ștampilă secundară cu monogramă. Posibil să fie vorba de un eponim rhodian, care, după forma torții, se poate încadra într-o perioadă timpurie.

Lotul mai conține o ștampilă circulară divizată în opt sectoare de cerc conținînd numele Τολμαίου⁵⁹, piesă care-și află analogiile tipologice cele mai apropiate într-un alt exemplar descoperit tot la Callatis și conținînd numele Δημάρχου.⁶⁰

Între ștampilele anepigrafice, notăm două exemplare prezentînd caracteristicile pastei de Sinope și conținînd ca marcă un cerc adincit. Aceleași caracteristici ale pastei le prezintă și piesa cu nr. inv. 1704 și cu reprezentarea într-un cadru rectangular a unei herme⁶¹.

Ca o concluzie finală a situației importurilor amforice pe piața callatiană marcăm :

— începutul activității comerciale la Callatis în primul sfert al sec. IV î.e.n. cu produse din Heraclea Pontică ;

— apariția produselor de Thasos, sporadică pe la mijlocul sec. IV î.e.n. și cu un caracter organizat tot mai pronunțat în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. pînă la mijlocul sec. III î.e.n. ;

— de la această dată, Thasos cedează locul concurenței produselor rhodiene și sinopeene, care vor ocupa piața callatiană, primele pînă la jumătatea sec. II î.e.n., următoarele, probabil, pînă spre sfîrșitul aceluiași secol.

⁵⁶ V. Grace, *Hesperia*, III, 1934, p. 277, nr. 222.

⁵⁷ Vezi D. B. Şelov, *op. cit.*, p. 131—132 ; V. Eftimie, *op. cit.*, p. 201, n. 22 și p. 203.

⁵⁸ V. Grace, *op. cit.*, p. 276, nr. 220 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 143 și n. 92.

⁵⁹ Τολμαίος, Thucydide, I, 108, 113 ; Plutarch, *Pericle*.

⁶⁰ L. Buzoianu, *Pontica*, XII, 1979, p. 91, nr. 40, pl. III/7.

⁶¹ Z. Sztetylho, *Études et Travaux*, V, 1971, p. 91—103.

Caracter mai puțin stabil și organizat au avut importurile din Chersones și probabil Paros în sec. III î.e.n.; din Cnidos, la sfîșitul sec. III î.e.n. și începutul sec. II î.e.n.; și din Cos, în sec. II—I î.e.n. (vezi și figura 1).

Procentual, din 91 exemplare databile, mai mult de jumătate — 52,70% sînt din sec. III î.e.n., 32,90% din sec. II î.e.n. și doar 14,20% din sec. IV î.e.n.

Concluziile noastre confirmă existența perioadei de mare înflorire pe care a cunoscut-o Callatis în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. și în secolul următor⁶², perioadă care s-a prelungit pînă la jumătatea sec. II î.e.n.⁶³. De la această dată, Callatis cedează tot mai mult locul Tomisului care, după cum probează documentele arheologice, a avut numai de cîștigat de pe urma războiului din 260 î.e.n.

O mențiune specială datorăm ștampilelor provenite din săpăturile recente de la Mangalia (zona templelor grecești). Anunțăm cu titlu de instrument de lucru pentru viitoarele cercetări de acolo, cele mai timpurii exemplare ca datînd din al doilea sfert al sec. IV î.e.n.; avem în mod sigur exemplare databile pînă la mijlocul sec. II î.e.n., fiind posibilă o restrîngere a acestei datări pînă la începutul celui de-al doilea sfert al sec. II î.e.n. Ștampilele care apar după mijlocul sec. II î.e.n. sînt un exemplar izolat de Sinope din grupa a VI-a (Brașinski, 150—100 î.e.n.; Vasilenko, 180—130 î.e.n.) și un exemplar de Cos, care poate fi datat și într-o perioadă mai timpurie.

CATALOG

A. THASOS

Ștampile cu legenda constituită din două nume

1. Inv. 1702. Mangalia, săpături 1981 (Pl. I, IV).

[T] ΗΛΕΦΑ|ΝΗΣ | ΛΥΣ|ΚΛΗΣ [T] η|εφά|ν|η|ς | λ|υ|ς|κ|λ|η|ς | Λ|υ|σ|κ|λ|η|ς
 mască →

Iu. G. Vinogradov, p. 61, grupa IV; M. Debidour, *Thasiaca*, p. 310 încadrează ambele nume în prima jumătate a sec. IV î.e.n.

⁶² D. M. Pippidi, DID, I, p. 237—239; idem, *Contribuții*², București, 1967, p. 32, 67; C. Preda, Dacia, NS, V, 1961, p. 275—303; idem, Callatis, Editura Meridiane, București, 1963.

⁶³ Vezi decretul pentru Hephaestion, fiul lui Matris, din prima jumătate a secolului II î.e.n. la D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 32—67.

Bon, 1612 : Τηλεφάνης[. . .]σ[---]ης completat de Y. Garlan, BCH, XC ; 1966, p. 645, nr. 20 Τηλεφάνης Λυσικλῆς[...]. Exemplar identic, O. Bounegru, C. Chiriac, Pontica, XIV, 1981, p. 149, nr. 2, pl. I/2. Λυσικλῆς apare printre fabricanții thasieni timpurii și la V. Grace, Pnyx, fig. 6.

Stampile de tip recent

2. Inv. 1708. Mangalia, săpături 1981 (Pl. I).

ΘΑCΙΩΝ	Θασίων
bufniță	↑
ΑΡΓΕΙΟC	Ἀργείος

Tip Bon, 243.

Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 26, grupa V-b ; M. Debidour, *Thasiaca*, prima jumătate a sec. III î.e.n.

Numele mai apare la M. Th. Lenger, V. Grace, BCH, LXXXII, 1958, 1, p. 368 sqq., nr. 23 (simbol diferit).

3. Inv. 1706. Mangalia, săpături 1981 (Pl. I).

ΘΑΣΙΩΝ	Θχάίων
spic	→
ΑΡΙCΤΟΔΙ ΚΟC	Ἀριστόδι κος

Tip Y. Garlan, *Thasiaca*, p. 260, nr. 6 ; Bon 311*.

Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 35, grupa V-b ; M. Debidour, *Thasiaca*, în jurul anului 300 î.e.n.

M. Th. Lenger, V. Grace, BCH, LXXXII, 1958, 1, nr. 25 (simbol neclar) ; Y. Garlan, BCH, XL, 1966, nr. 79—82 (alte simboluri) ; idem, *Thasiaca*, p. 232, nr. 11 ; M. Mircev, nr. 6—7 ; V. Canarache, nr. 4—5 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 9—14, 1114 ; V. H. Baumann, Peuce, IV, 1973—1975, p. 36—37, nr. 16.

4. Inv. 1703. Mangalia, săpături 1981 (Pl. I).

ΘΑΣΙΩΝ	Θασίων
pasăre	↑
ΑΡΙCΤΟΦΩΝ	Ἀριστοφῶν

Linia inferioară scrisă răsturnat.

Tip M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 29.

Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 42, grupa V-b ; M. Debidour, *Thasiaca*, p. 312, dată necunoscută, sigur după 340 î.e.n. ; Y. Garlan, BCH, XC, 1966, nr. 29 (Bon, 376) în context de la sfârșitul sec. IV î.e.n.-inceputul sec. III î.e.n. ; idem, *Thasiaca*, p. 232, nr. 14 și p. 260, nr. 7 ; V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, Délos, 27, p. 123.

Cu simboluri diferite numele apare la Bon, 413—431 ; M. Mircev, nr. 9—10 ; N. Conovici, Cr. Mușeteanu, SCIVA, 1975, 4 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 27—28 ; M. Lazarov, în *Nessebre*, II, Sofia, 1980, p. 159, nr. 6.

5. Inv. 1707. Mangalia, săpături 1981 (Pl. III).

ΘΑ[ΣΙΩΝ]	Θα[σίων]
simbol rupt	
ΝΩΦ[...]	[Ἀριστο]φῶν

Numele pe linia inferioară scris răsturnat. Reconstituire ipotetică.

M. Th. Lenger, V. Grace, BCH, LXXXII, 1958, 1, nr. 131, ștampilă cu simbol „vas fără toarțe” și legenda [...] οφῶν. Numele presupuse : Κλεοφῶν, Ἀριστοφῶν, Ἡροφῶν, Κηφισοφῶν.

6. Inv. 1709, Mangalia, săpături 1981 (Pl. III).

ΩΠΑ[C]	[Δειν]φπα[ς]
simbol neclar : ancoră ?	
[ΘΑ]CIΩN	[Θα]σίων

Tip Bon, 561(?).

Iu. G. Vinogradov, p. 62 nr. 59, grupa V-b ; M. Debidour, *Thasiaca*, al treilea sfert al sec. IV î.e.n.G. Tonceva, Bull. Soc. arch., Varna, VIII, 1951, p. 62 (fără indicarea atributului) ; Lilly-Ghali, BCH, LXXVII, 1953, catalog nr. 5 ; V. I. Pruglo, KS, 116, p. 35/10 și fig. 4 ; M. Mircev, nr. 14—15 ; Y. Garlan, BCH, XC, 1966, nr. 13—19 și 105 ; idem, *Thasiaca*, p. 234, nr. 20 ; M. Debidour, *Thasiaca*, p. 300—301.

7. Inv. 1705. Mangalia, săpături, 1981. (Pl. I).

ΠΟΥΥΑΔΟ[Y]	Πονυυάδο[υ]
secure bipenă	←
ΘΑΣΙΩN	Θασίων

Tip M. Th. Lenger, V. Grace, BCH, LXXXII, 1958, 1, nr. 93 ; O. Bounegru, C. Chiriac, Pontica, XIV, 1981, p. 249, nr. 1.

Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 165, grupa V-b ; M. Debidour, *Thasiaca*, ultima treime a sec. IV î.e.n.Cu diverse simboluri, numele este înregistrat la Bon, 1393—1401 ; colectiv, SCIV, 1951, 1, p. 194 ; Y. Garlan, *Thasiaca*, p. 240, nr. 43 ; M. Debidour, *ibidem*, p. 300—301 ; I. B. Brashinsky, 1980, p. 152, nr. 107.

8. Inv. 31543. Mangalia, Școala generală nr. 2. (Pl. III).

[ΘΑΣΙ]ΩN	[Θασί]ων
furcă cu cinci dinți (harpun)	→
ΠΡΗ[ΞΗΝΑΣ]	Πρη[ξήνας]

Numele scris răsturnat.

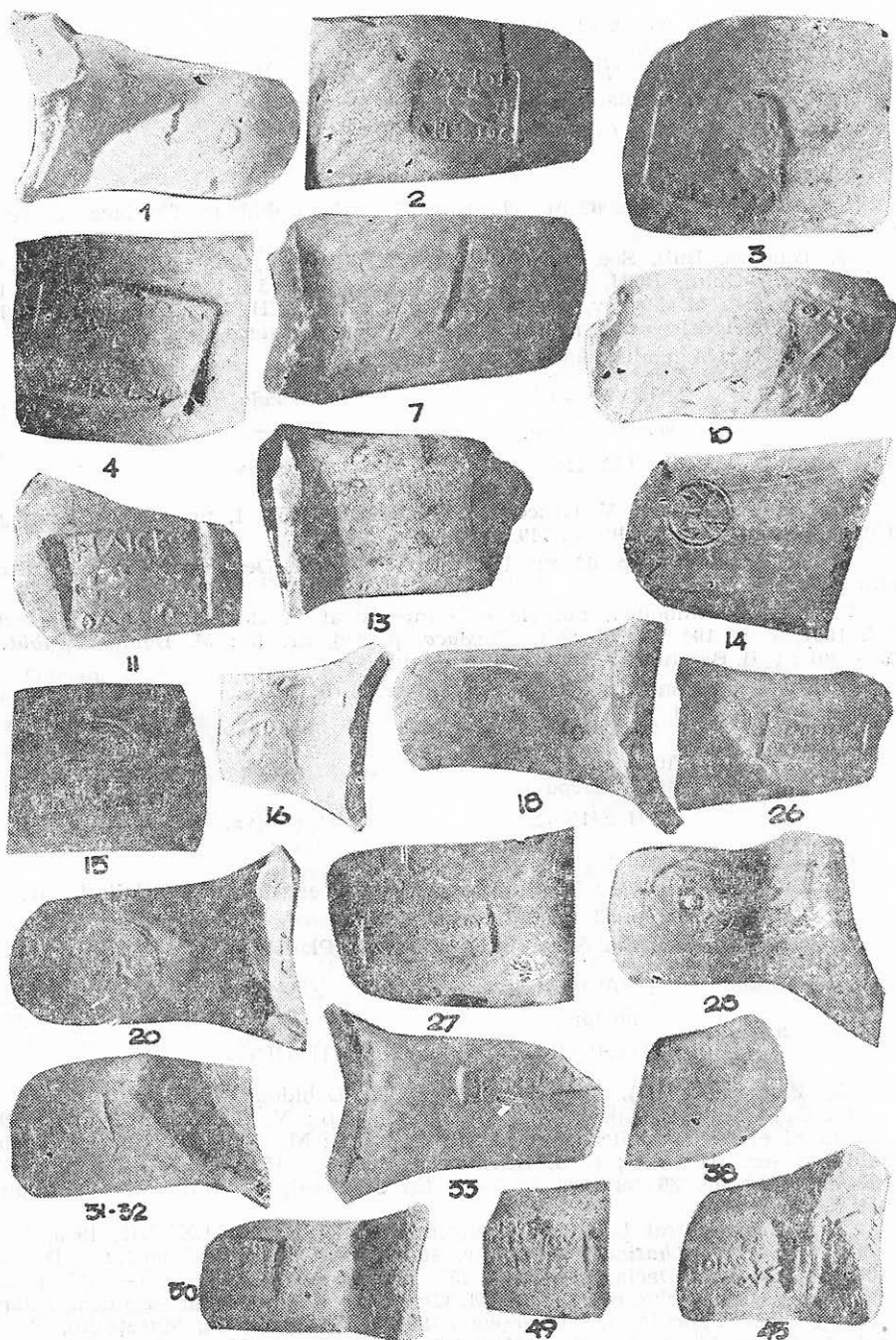
Tip Canarache, nr. 64 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 145.

Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 167, grupa V-b.

9. Inv. 31544. Mangalia, Școala generală nr. 2. (Pl. III).

[Θ]ACIΩN	[Θ]ασίων
neclar	
[Π]ΥΘΙ[ΩN]	[Π]υθί[ων]

Tip Bon, nr. 1495(?). Πυθίων, IV, după M. Debidour, *Thasiaca*, p. 284.Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 170, grupa V-b ; Y. Garlan, BCH, XC, 1966, nr. 23, în nivel din al treilea sfert al sec. IV î.e.n. ; M. Debidour, *Thasiaca*, prima jumătate a sec. III î.e.n. ; I. B. Brashinsky, 1980, p. 153, nr. 111—112 și p. 154 nr. 122 ; p. 110 nr. 36 (amforă întreagă tip 21 Zeest, sfârșitul sec. IV—inceputul sec. III î.e.n.).Numele înregistrat la M. Th. Lenger, V. Grace, BCH, LXXXII, 1958, 1, nr. 96—99 ; Y. Garlan, *Thasiaca*, p. 21, nr. 46—49 ; Th. Sauciu-Săveanu, AD, 1937, p. 106, nr. 2 ; idem, Dacia, V—VI, p. 252, nr. 2 ; idem, Dacia, VII—VIII, p. 265, nr. 58—59 ; V. Canarache, nr. 66—67 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 148—178 ; N. Conovici, Cr. Mușeteanu, SCIVA, 1975, 4 ; Cr. Mușeteanu, N. Conovici, A. Anastasiu, Dacia, NS, XXII, 1978, p. 179, nr. 25. M. Irimia, Pontica, XIII, 1981, p. 92 și fig. 9/4.

Planșa 1

10. Inv. 1712. Mangalia, săpături, 1981. (Pl. I).

ΘΑCΙ[ΩN]	Θασι[ων]
ciorchine ?	→
[C]KY[MNOC]	[C]κύ[μνος]

Tip Bon, nr. 1566(?); Σκόμνος II, M. Debidour, *Thasiaca*, p. 286.

Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 175, grupa V-b; M. Debidour, *Thasiaca*, prima jumătate a sec. III î.e.n.

M. Th. Lenger, V. Grace, BCH, LXXXII, 1958, 1, nr. 102; Y. Garlan, BCH, XC, 1966, nr. 192—193; idem, *Thasiaca*, p. 241, nr. 50; p. 263, nr. 18; M. Debidour, *ibidem*, p. 300—301; V. Canarache, nr. 79—84; Al. Popeea, SCIV, 18, 1973, 3, p. 511, nr. 9; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Tomis*, nr. 12—13; idem, *Callatis*, nr. 187—192; I. B. Brashinsky, 1980, p. 153, nr. 113—115.

11. Inv. 1711. Mangalia, săpături, 1981. (Pl. I).

ΦΛΙΚΚΟC	Φιλίσκος
alabastron	←
ΘΑCΙΩN	Θασιων

Tip Bon, nr. 1663.

Iu. G. Vinogradov, p. 62, nr. 185, grupa V-b; M. Debidour, *Thasiaca*, prima jumătate a sec. III î.e.n.

M. Th. Lenger, V. Grace, BCH, LXXXII, 1958, 1, nr. 108; M. Debidour, *op. cit.*, p. 300—301; G. Tonceva, *Izvestiia Varna*, X (XXV), 1974, p. 295, nr. 39 și pl. XI.

12. Inv. 31542. Mangalia, Școala generală nr. 2. (Pl. V).

ΘΑΣΙΩN	Θασιων
--------	--------

simbol neclar;
vas cu inel la bază(?)

ΑΘ[...]	ΑΘ[...]
---------	---------

Gr. Avachian, CNA, anul VI, nr. 59—62, 1925, p. 31, nr. 79; Αθλιος Θασιων (simbol „pește“).

13. Inv. 1710. Mangalia, săpături, 1981. (Pl. I).

ΘΑ[Σ]Ι[ΩN]	Θα[σ]ι[ων]
------------	------------

sabie(?) ← ?

Αν[...]	Α....
---------	-------

Ștampile cu monogramă și torți anepigrafice

14. Inv. 1757. Mangalia, săpături 1981. (Pl. I).

Ștampilă circulară divizată în trei sectoare.

M

ΠX E

Tip E. M., Pridik, 1917, p. 108, tabl. XVI/56; Bon, nr. 2149, vede în loc de ΠX, EX ligate; E. M. Staerman, K. S., XXXVI, 1951, p. 47, nr. 255—257; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Tomis*, nr. 62; idem, *Callatis*, nr. 985; L. Buzoianu, *Pontica*, XII, 1979, p. 92, nr. 42 (pl. III/9).

15. Inv. 1755. Mangalia, săpături, 1981. (pl. I).

Stampilă circulară divizată în patru sectoare.

Variante, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, Callatis, nr. 969.

N. M. Staerman, KS, XXXVI, 1951, p. 47, fig. 7/253.

16. Inv. 1713. Mangalia, săpături, 1981, (pl. I).

Monogramă în cerc nedivizat. Pastă cărămizie cu mică.

Variante, Bon, nr. 2188, 2185. Proveniență thasiană indoelnică.

17. Inv. 30509. Mangalia, din colecția particulară.

Fragment gît și toartă amforă thasiană, pastă cărămizie cu mică; gît cu profil drept, buză cu bordură exterioară, toartă cu secțiune elipsoidală. La baza torții și pe gît, urme de vopsea roșie.

V. Grace, *Pnyx*, p. 128, fig. 7.

RHODOS¹

Ștampile conținând nume de eponimi

18. Inv. 1724. Mangalia, săpături, 1981, (pl. I, III).

Ștampilă circulară.

ΕΠΙΛΙΝΗΣΙΑΔΑΜΟΥΘΕΣΜΟΦΟΡΙΟΥ

floare de rodie cu frunze

ἐπὶ Λίνηςιδάμου Θεσμοφορίου

Tip Canarache, nr. 508. *Λίνηςιδάμος* II, 220—180; V. Grace, BCH, LXXVI, 1952, p. 528; D. B. Şelov, *Tanais*, 1975, p. 31.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 23, nr. 9; L. Buzoianu, *Pontica*, XIII, 1980, p. 130—131, nr. 5—9.

19. Inv. 31531. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III).

ΕΠ[Ι]Α[Ρ]ΙΣ

ἐπ[ι] 'Α[ρ]ισ

ΤΟ[Δ]Α]ΜΟΥ

το[δ]ά]μου

ΥΑ[ΚΙΝΘ]ΙΟΥ

'Υα[κινθ]ίου

Tip D. B. Şelov, *Tanais*, 1975, p. 41, nr. 55; 220—180; V. Grace, BCH, LXXVI, 1952, p. 528; eadem, *Tarsus*, p. 141, nr. 28; D. B. Şelov, *op. cit.*, p. 40, restringe perioada de activitate a lui *Ἀρισόδαμος* la 200—180 î.e.n.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 24—25, nr. 25; L. Buzoianu, *Pontica*, XIII, 1980, p. 131, nr. 14—15.

20. Inv. 1723. Mangalia, săpături, 1981, (pl. I).

Ștampilă circulară.

ΕΠΙ[Α]ΡΙ[ΣΤ]ΩΝ[...] ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΟΥ[]

floare de rodie.

ἐπὶ[Α] ρι[στ]ων[...] Θεσμοφορίου

¹⁻² Pentru economie de spațiu și pentru a nu ne repeta în referirile noastre bibliografice, trimitem direct la tabelele anexate articolelor de sinteză ale lui M. Lazarov, *Izvestiia Varna*, XIII (XXVIII), 1977, p. 1—48 (*Rhodos*) și respectiv *Izvestiia Varna*, XIV (XXIX), 1978, p. 11—66 (*Sinope*).

Numele eponimului poate fi Ἀρίστων, genitivul — ος, datat 220—180 ; V. Grace, BCH, LXXVI, 1952, p. 528 ; eadem, *Tarsus*, p. 142, nr. 36 ; activitate restrnsă la 200—180 î.e.n., D. B. Şelov, *Tanais*, 1975, p. 43 ; sau Ἀριστωνίδας, cf. E. M. Pridik, 1917, p. 6, nr. 93 ; V. Grace, *Agora*, p. 225, nr. 39 ; eadem, *Amphoras*, fig. 23.

Forma torții cu curbură lină ne determină să luăm în considerare acest al doilea eponim.

21. Inv. 31530. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III).

ΕΠΙ[Δ]ΑΜΟΚΑ	ἐπι[Δ]αμοκλ
ΕΥΣ	εὐς
Δ[Α]ΛΙΟΥ	Δ[α]λίου

220—180 î.e.n. ; Iu. S. Badalianț, SA, 1976, 4, p. 39.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 27, nr. 43 ; L. Buzoianu, *Pontica*, XIII, 1980, p. 132, nr. 23.

22. Inv. 31527. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. V).

ΕΠΙΗΡΑΓΟΡ	ἐπι Ἡραγόρα
Α	
ΑΓΡΙΑΝΙΟΥ	Ἀγριανίου

Aceeși legendă, D. B. Şelov, *Tanais*, 1975, p. 54, nr. 114.

180—150 î.e.n. ; V. Grace, BCH, LXXVI, 1952, p. 529 ; V. Grace, M. Savvastianou-Pétrapoulakou, *Délos*, XXVII, p. 314.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 27, nr. 56.

23. Inv. 31526. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III).

ΕΠΙΘΡΑΣΥ	ἐπι Θρασυ
ΔΑΜΟΥ	δάμου

275—220 î.e.n. ; Iu. S. Badalianț, SA, 1976, 4, p. 39.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 28, nr. 62.

24. Inv. 30502. Mangalia, colecție particulară, (pl. III).

ΕΠΙΞΕΝΟ	ἐπι Ξενο
ΦΩΝΤΟΣ	φώντος
ΑΡΤΑΜΙΤΙΟΥ	Ἀρταμιτίου

Tip B. I. Levi, *Olbia*, nr. 140 ; 200—180 î.e.n., D. B. Şelov, *Tanais*, 1975, p. 85.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 29, nr. 81.

25. Inv. 31529. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. V).

ΕΠΙΗΥΣΑΝΙΑ	ἐπι Ηυσανία
ΑΡΤΑΜΙΤΙΟΥ	Ἀρταμιτίου

Ἡυσανίας III, 180—150 î.e.n. ; V. Grace, BCH, LXXVI, 1952, p. 529 ; eadem, *Hesperia*, XXII, 1952, 2, p. 118 ; V. Grace, M. Savvastianou-Pétrapoulakou, *Délos*, XXVII, p. 304—305 ; D. B. Şelov, *Tanais*, 1975, p. 66 ; Iu. S. Badalianț, SA, 1976, 4, p. 40.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 29, nr. 83 ; L. Buzoianu, *Pontica*, XIII, 1980, p. 133, nr. 35—36.

Ștampile conținând nume de producători

26. Inv. 1719. Mangalia, săpături 1981, (pl. I).

ΑΓΟΡΑΝΑΚΤΟ[Σ]	Ἀγορανάκτο[ς]
ΑΓΡΙΑΝΙΟΥ	Ἀγριανίου

Producător din a doua jumătate a sec. III î.e.n.; V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *Délos*, XXVII, p. 302, E4. Anterior, V. Grace, *Agora*, p. 228, nr. 49—50, se opriase la datarea 200—180 î.e.n.; eadem, *Pnyx*, nr. 103, cf. 102, perioadă 220—180 î.e.n., cu observația că Ἀγοράναξ a lucrat cu siguranță mai devreme decît ultimul sfert al sec. III î.e.n.; eadem, *Amphoras*, fig. 25; Yves Calvet, *Salamine de Chypre*, Paris, 1972, nr. 36, perioada 220—180 î.e.n., cu mențiunea că numele aparține și la sfîrșitul perioadei a II-a. La lu. S. Badaliant, SA, 4, 1976, p. 32—41, numele apare deopotrivă cu eponimi din grupele cronologice II și III. Recent, V. Grace, *Ath. Mitt.*, 89, 1974, p. 200, stabilește pentru acest producător perioada de timp cuprinsă între circa 221—198 î.e.n.

În arealul vest-pontic numele apare la M. Lazarov, *Rhodos*, p. 33, nr. 4; V. Sirbu, *Istros*, I, 1980, nr. 24, reluat și în Pontica, XV, 1982, p. 99, nr. 2.

27. Inv. 1717. Mangalia, săpături, 1981, (pl. I).

A[ΝΔΡ]ΟΝΙΚΟΥ

Ἀ[νδρ]ονίκου

ΔΑΛΙΟΥ

Δάλιου

D. B. Șelov, *Tanais*, 1975, nr. 269, fără date de încadrare cronologică. După aspect ștampila pare din a doua jumătate a sec. III î.e.n.

Numele atestat la E. M. Pridik, 1917, p. 22, nr. 482; Z. Sztetyllo, Nea Paphos, nr. 328, reconstituire nesigură Ἀν[δρονίκος] sau Ἀν[τίπτρος]

28. Inv. 1722. Mangalia, săpături 1981, (pl. I).

Ștampilă circulară cu umbo.

ΙΕΡΟΤΕΛ[Ε]ΥΣ

Ἱεροτέλ[ε]υς

V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *Délos*, XXVII, p. 290 sqq., producător datat în prima jumătate a sec. III î.e.n. (cca. 300 î.e.n.); V. Grace, *Koroni*, p. 328, n. 20; eadem, *Ath. Mitt.*, 89, 1974, p. 200, ia în considerare perioada cuprinsă între 269—225 î.e.n., Cr. Mușețeanu, N. Conovici, A. Anastasiu, *Dacia*, NS, XXII, 1978, p. 182—183, nr. 32—33, numele lui Ἱεροτέλης apare datat în perioada de activitate a eponimelor Τιμόστρατος și Ἀγέστρατος. Autorii articolului pornind de la reconsiderarea datărilor operată de V. Grace în articolul menționat mai sus, propun o datare a numelor într-o perioadă anterioară anului 240 î.e.n.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 38, nr. 84. Numele mai apare pe două exemplare de torți ștampilate inedite de la Tomis, edificiul roman cu mozaic, (inv. 11335 și 11338).

29. Inv. 31525. Mangalia, Școala generală nr. 2 (pl. V).

ΜΑΡΣΥΑΣ

Μαρσύας

ΒΑΔΡΟΜΙΟΥ

Βαδρομίου

V. Grace, *Pnyx*, cf. 102, perioada 220—180 î.e.n.; V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *Délos*, XXVII, p. 314, E37, cu precădere spre începutul perioadei a IV-a; Yves Calvet, *Salamine*, nr. 53, perioada a IV-a (180—146 î.e.n.); D. B. Șelov, *Tanais*, 1975, nr. 401.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 38, nr. 77; L. Buzoianu, *Pontica*, XIII, 1980, p. 137, nr. 32—33.

30. Inv. 31528. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III, V).

ΠΑΥΣΑΝΙΑ

Παυσανία

Παυσανίας I, sfîrșitul sec. IV î.e.n.—începutul sec. III î.e.n.; V. Grace, *Agora*, p. 224, nr. 30—35; eadem, *Tarsus*, p. 140, nr. 13; eadem, *Pnyx*, p. 142, nr. 90; eadem, *Koroni*, p. 324; M. T. Lenger, *BCH*, LXXXI, 1957, p. 162, nr. 82. Mai nou, după redatarea complexului Koroni, V. Grace, *Ath. Mitt.*, 89, 1974, p. 193—201, luăm în considerare primele patru decenii ale sec. III î.e.n.

M. Lazarov, *Rhodos*, p. 39, nr. 96; L. Buzoianu, *Pontica*, XIII, 1980, p. 138, nr. 42.

31. Inv. 1714. Mangalia, săpături 1981, (pl. I).

ΣΩΤΑ

Σωτᾶ

Σώτης I, 331—275 î.e.n.; V. Grace, *Pnyx*, p. 141, nr. 7 (sfîrșitul sec. IV î.e.n., înainte de 300 î.e.n.); eadem, *Koroni*, p. 333; V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, Délos, XXVII, p. 292, 294/3; pentru o redatăre a complexelor, vezi V. Grace, Ath. Mitt., 89, 1974, p. 193—201.

M. Lazarov, Rhodos, p. 40, nr. 108.

32. Inv. 1715. Mangalia, săpături, 1981, (pl. I).

ΣΩΤΑ

Σωτή

Vezi mai sus, nr. 31.

33. Inv. 1718. Mangalia, săpături, 1981, (pl. I).

ΦΑΝΙ[ΑΣ]

Φανί[ας]

220—180 î.e.n.; M. Lazarov, Rhodos, p. 41, nr. 114.

E. M. Pridik, 1917, p. 33, nr. 847; I. T. Kruglikova, KS, 116, 1969, p. 95, fig. 29/19.

Ștampile cu legenda nereconstituită

34. Inv. 31533. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III, V).

ΙΑΡΑΠΥΤΝΙΩΝ

ΙΑΡΑΠΥΤΝΙΩΝ

alabastron cu floare ?

←

ΗΑΣΙΩΝΟΣ

Ηασίωνος

Pentru Ηασίων, V. Grace, *Tharsus*, nr. 10 (sec. III î.e.n. (ante 220 î.e.n.)); Iu. S. Badaliant, SA, 4, 1976, p. 39, propune perechea de nume eponim-producător 'Αρμοσίλας—Ηασίων în grupa a II-a cronologică (275—220 î.e.n.).

Ηασίων apare la E. M. Pridik, 1917, p. 32, nr. 801 (cu luna Δάλιος); la Callatis, numele este înregistrat de două ori, de fiecare dată, scris retrograd și cu sigma lunar (posibil să fie vorba de aceeași ștampilă) de Th. Sauciu-Săvenau, Dacia, VII—VIII, p. 264, nr. 52; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 776.

35. Inv. 31534. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III).

ΑΙ

ΤΙΟΥ

E. M. Pridik, 1917, p. 110, nr. 188 ('Αριστοτίων) dată ca incertă.

36. Inv. 31532. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III, V).

Ștampilă circulară, cu simbol floare de rodie.

ΚΕ . . . ΤΗ

37. Inv. 1716. Mangalia, săpături 1981, (pl. III).

Ștampilă circulară.

[...]ΟΦΑΝ[...ΔΑ]ΑΙΟΥ

[...]οφαν[...Δα]λίου

După aspect, a doua jumătate a sec. III î.e.n.

Dintre numele cu același sufix, dăm doar două exemple: E. M. Pridik, 1917, p. 132, nr. 18, ἐπί Ἀριστοφάνους Δαλίου; p. 134, nr. 58, ἐπί Ξενοφάνους Δαλίου.

38. Inv. 1758. Mangalia, săpături 1981, (pl. I, III).

... ΟC

... ΟΣΟ

Ștampilă rectangulară dispusă în zona de curbură lină a torșii.

SINOPE²

Grupa a III-a cronologică

39. Inv. 1730. Mangalia, săpături 1981, (pl. III).

[ΑΣΤΥΝΟΜΟ]Υ	[ἀστυνόμου]
[Ε]ΙΦ[ΙΟΣ] kantharos	[Ε]ΐφ[ιος]
[ΤΟΥ ΝΟΥ] ΜΗ[ΝΙΟ]Υ	[του Νου] μη[νίο]υ
[...] ο [...]	[...][ο]...

Nume nou pentru zona vest-pontică.

E. M. Pridik, 1917, p. 67, nr. 119.

40. Inv. 9621. Mangalia, colecția M.I.N.A.C., (pl. III).

ΑΣΤΥ[ΝΟΜΟΥ]	ἀστυ [νόμου]
[Ε]ΥΧΑΡΙΣΤ[ΟΥ]	[Ε]ὐχαρίστ[ου]
ΤΟ[Υ] Δ[Η]Μ[Η]Τ[ΡΙ]ΟΥ	το[ῦ] Δ[η]μ[η]τ[ρί]ου
ΔΙΟ[Υ] floare	Δίο[υ] →

Astynom, grupa a III-a ; producător, grupa a IV-a.

Cu diverși producători astynomul înregistrat la M. Lazarov, *Sinope*, p. 31, nr. 5. Producătorul Δτος mai apare cu astynomi din grupa a III-a la M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 307.

41. Inv. 9622. Mangalia, colecția M.I.N.A.C., (pl. III).

ΑΣΤ[Υ]ΝΟ[ΜΟΥ]	ἀστ[υ]νό[μου]
ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥ	Εὐχαρίστου
ΤΟΥ Δ[ΗΜΗ]ΤΡΙΟΥ	τοῦ Δ[ημη]τρίου
ΔΙΟΥ floare	Δίου →

Vezi mai sus, nr. 40.

42. Inv. 30504. Mangalia, colecție particulară, (pl. III).

[ΑΣΤ]ΥΝΟΜΟΥ	[ἀστ]υνόμον
[Μ]ΝΗΣΙΚΛΕΟΥΣ ciorchine	[Μ]νησικλεους
[Η]ΦΑΙΣΤΙΟΥ	[Ἡ]φαιστίου

Astynom, grupa a III-a ; producător, grupele II—VI.

Astynomul Μνησικλής. M. Lazarov, *Sinope*, p. 32, nr. 11 ; M. Irimia, *Pontica*, XIII, 1980, p. 101 ; L. Buzoianu, *Pontica*, XIV, 1981, p. 145, nr. 10. Ἡφίστιος, producător atestat la M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 304 (cu astynom din grupa a II-a) și nr. 354 (cu astynom din grupa a IV-a).

43. Inv. 1725. Mangalia, săpături 1981, (pl. III).

[ΠΟΣΕΙΔΩΝΙ]	[Ποσειδωνί]
ΟΥ Α[ΣΤΥΝΟΜΟΥ]	ου ἀ[στυνόμου]
ΓΛΑ[ΥΚΙΑΣ]	Γλα[υκίας]

Astynom, grupa a III-a ; producător, grupele II, III și V.

Exemplar identic, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 335.

44. Inv. 9601. Mangalia, colecția M.I.N.A.C., (pl. III).

ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΟ(Y)	Ποσειδωνίου(υ)	
ΑΣΤΥΝΟ(MOY) acrostil ;	ἀστυνό(μου)	↑↑
treped.		
ΔΙΟΝΥΣΙΟ(Y)	Διονυσίου(υ)	

Astynom, grupa a III-a ; producător, grupele I—VI.

Exemplar identic E. M. Pridik, 1917, p. 96, nr. 711. Pentru coasta vest-pontică vezi astynomul Ποσειδώνιος la M. Lazarov, *Sinope*, p. 32, nr. 13.

45. Inv. 1741. Mangalia, săpături 1981, (pl. I).

[.....]	[.....]	
[ΑΣΤΥ]ΝΟΜΟΥ profil	[ἀστυ]νόμου	←
[ΦΙΛΟ]ΚΡΑΤΟΥΣ masculin	[Φιλο]κράτους	

Numele reconstituit ipotetic după E. M. Pridik, 1917, p. 87, nr. 520 și p. 101, nr. 815. Pentru astynomul Φιλοκράτης, vezi M. Lazarov, *Sinope*, p. 33, nr. 17.

Grupa a IV-a cronologică

46. Inv. 9890. Mangalia, colecția M.I.N.A.C., (pl. III).

[ΑΝΤ]ΥΝΟΜΟΥ vas globular ;	[ἀστ]υνόμου	↑↓
[ΑΙΣ]ΧΙΝΟΥ ciorchine.	[Αίσ]χίνου	

Astynom, grupele I și IV ; noi am luat în considerare astynomul din grupa a IV-a cronologică.

Aceeași dispunere, numai cu simbol „ciorchine“ la M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 342—343.

47. Inv. 9900. Mangalia, colecția M.I.N.A.C., (pl. III).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ	ἀστυνόμου	
ΑΙΣΧΙΝΟΥ ghioagă	Αίσχίνου	↑
ΠΙΣΤΟΥ	Πίστου	

Astynom, grupele I și IV ; producător, grupele II și IV.

Cu diferiți producători și simbol „ciorchine“ astynomul apare la M. Lazarov, *Sinope*, p. 33—35, nr. 1 ; M. Irimia, Pontica, XIII, 1980, p. 93 și p. 109 ; O. Bounegru, C. Chiriac, Pontica, XIV, 1981, p. 252, nr. 5. Cu simbol „ghioagă“ numele apare la L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 145, nr. 13—15.

48. Inv. 9653. Mangalia, colecție M.I.N.A.C., (pl. III).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ	ἀστυνόμου	
ΑΙΣΧΙΝΟΥ ciorchine	Αίσχίνου	↓
ΤΙΜΟΛΕΩΣ	Τιμόλεως	

Astynom, grupele I și IV ; producător, grupa a IV-a.

Exemplare identice : O. Tafrafi, A.Arh. I, 1927, p. 39, nr. 23 ; Th. Sauciu-Săveanu, Dacia, III—IV, p. 461, nr. 1 ; idem, Dacia, VII—VIII, p. 529, nr. 27 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 367 ; V. Canarache, nr. 215.

49. Inv. 1743. Mangalia, săpături 1981, (pl. I).

[ΑΣΤΥΝ]ΟΜΟΣ	[ἀστύν]ομος	
[ΑΡΙΣΤ]ΙΩΝ Satir	[Ἀριστ]ίων	→
[ΚΕΦΑΛ]ΙΩΝ	[Κεφαλ]ίων	

Astynom, grupa a IV-a ; producător, grupa a V-a.

Aceeași legendă, V. Canarache, nr. 234 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 399—400 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 146, nr. 18.

În diverse combinații de nume, vezi astynomul la M. Lazarov, *Sinope*, p. 36, nr. 5 ; M. Irimia, Pontica, XIII, 1980, p. 89 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 146, nr. 19—21.

50. Inv. 1742. Mangalia, săpături 1981, (pl. I).

[MIOPA]ΔATHΣ	[Μιθρα]δέτης sive
[AYTY]NOMOY kantharos	(Μιθρι)δέτης
[APTE]MIΔΩPOY	[αστν]νόμου
	[Ἄρτε]μιδώρου

Astynom, grupele II și IV ; producător, grupele IV și V.

Exemplare identice la Th. Sauciu-Săveanu, Dacia, I, 1924, p. 151, nr. 11 ; V. Canarache, nr. 352 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 411.

Pentru astynomul Ἄρτεμιδώρος cu alți producători, M. Lazarov, *Sinope*, p. 36—37, nr. 7 ; V. Sîrbu, Istros, I, 1980, nr. 28, reluat în Pontica, XV, 1982, p. 99, nr. 5.

51. Inv. 9891. Mangalia, colecția M.I.N.A.C., (pl. III).

[ASTY]NOMOY	[άστν]νόμου
[APTEM]IΔΩPOY ciorchine	[Ἄρτεμ]ιδώρου ↓
[ΨAM]MIS	[Ψάμ]μις

Astynom, grupele II și IV ; producător, grupele IV și V. La M. Lazarov, *Sinope*, p. 29, nr. 3, astynomul Ἄρτεμιδώρος cu simbol „ciorchine“ aparține grupei a II-a. Variantă cu simbol „kantharos“, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 419.

52. Inv. 31539. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. III, V).

[A]PTEMIΔΩ[POY]	[Ἄ]ρτεμιδώ[ροῦ]
[A]CTYNOM[OY] simbolul rupt	[ά]στννόμ[ου]
[.]Λ[...]IOY	[.]Λ[...]IOY

Pentru astynom vezi mai sus, nr. 50—51.

53. Inv. 1748. Mangalia, săpături 1981 (pl. II).

Stampilă dublu imprimată.

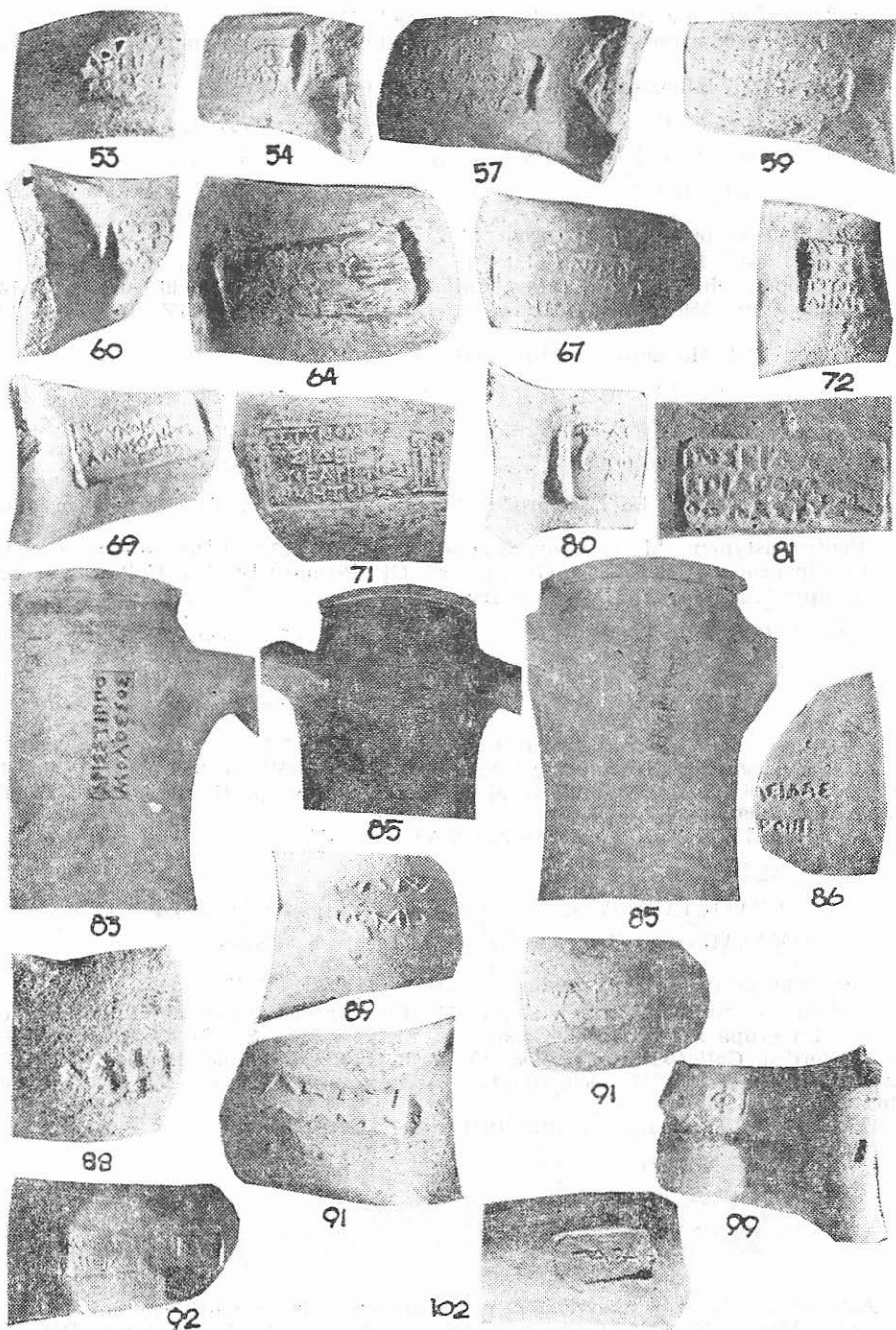
[A]Σ[T]YN[OMOY]	[ά]σ[τ]υν[όμου]
ΔH[M]HT[PIOY]	Δη[μ]ητ[ρίου]
TOYΘEY[ΓNHTOY]	τοῦ Θεῦ[γνήτου]
[.] YΣ	[Θ]ύς sive [T]ύς

Astynom, grupa a IV-a ; producător, grupele III și IV.

Pentru astynomul Δημήτριος ὁ Θεογνήτου cu diverși producători, vezi M. Lazarov, *Sinope*, p. 38—39, nr. 11 ; M. Irimia, Pontica, XIII, 1980, p. 102.

54. Inv. 1739. Mangalia, săpături 1981.

[ASTYN] OMOY	[άστν]όμου
[ΔHMHT]PIOY kantharos	[Δημητ]ρίου ↑
[TOYΘEY]ΓNHTOY	[τοῦ Θεῦ]γνήτου
[NOYMH]NIO[Σ]	[Νουμή]νιος

Planșa 2

Astynom, grupa a IV-a ; producător, grupele II—V.

Numele producătorului reconstituit ipotetic. Pentru astynom, vezi mai sus nr. 53.

55. Inv. 9697. Mangalia, colecție M.I.N.A.C., (pl. II).

ΘΥΑ[ΙΑΣ]	Θυα[ίας]
ΑΤ[ΥΝΟΜΟΥ] simbolul rupt	ἀστυνόμου
ΙΚΕ[ΣΙΟΥ]	Ἴκε[σίου]

Astynom, grupele II și IV ; producător, grupele I, III și V.

Θυαίας este bogat reprezentat la Callatis cu astynomi din grupele IV (M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 355—356, 384, 397, 398, 427—429) și V (*ibidem*, nr. 559 ; pentru *Tomis*, L. Buzoianu, *Pontica*, XIV, 1981, p. 146, nr. 35—36).

56. Inv. 1731. Mangalia, săpături 1981, (pl. III).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ	ἀστυνόμου
[ΙΚΕΣ]ΙΟΥ pasăre	[Ἴκεσ]ίου
M[.Δ..]	M[ἰδ]ας?

Astynom, grupele II, IV ; producător, grupele IV, V, VI. Numele producătorului ipotetic.

Pentru astynom, M. Lazarov, *Sinope*, p. 40, nr. 17. Μίδας apare cu astynomi tot din grupa a IV-a la M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 422.

57. Inv. 1728. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΑΠΑΤΟΥΡΙΟΣ	Ἀπατούριος
ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ cap de Silen	ἀστυνόμου ←
ΚΡΑΤΙΣΤΑΡΧΟΥ	Κρατιστάρχου

Astynom, grupa a IV-a ; producător, grupele IV, V, VI.

Aceeași legendă, Th. Sauciu-Săveanu, *Dacia*, V—VI, p. 255, nr. 19. Cu diverși producători, vezi astynomul la M. Lazarov, *Sinope*, p. 41, nr. 19 ; M. Irimia, *Pontica*, XIII, 1980, p. 86.

58. Inv. 9875. Mangalia, colecție M.I.N.A.C., (pl. III).

ΑΣΤΥΝ[ΟΜΟΥ]	ἀστυν[όμου]
ΚΡΑΤΙΣΤΑΡΧΟΥ simbol rupt	Κρατιστάρχου
ΚΑΛΛΙΣΘΕΝΗΣ	Καλλισθένης

Astynom, grupa a IV-a ; producător, grupele II, III, IV, V.

Pentru astynom vezi mai sus nr. 57. Producătorul Καλλισθένης apare cu astynomi din grupa a IV-a la V. Canarache, nr. 224, 314, 351 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 357, 358, 453, 508, 1120 ; M. Irimia, *Pontica*, VI, 1973, p. 53 ; idem, *Pontica*, XIII, 1980, p. 102 ; L. Buzoianu, *Pontica*, XIV, 1981, p. 146, nr. 16.

59. Inv. 1738. Mangalia, săpături 1981, (pl. II, III).

[ΑΣΤΥ]ΝΟΜΟΥ	[ἀστυ]νόμου
[ΛΕ]ΟΝΤΟΣ leu șezind	[Λέ]οντος
[ΤΟΥΛΕΟΝΤ]ΙΣΚΟΥ	[του Ἰεοντ]ίσκου →
[.....]	[.....]

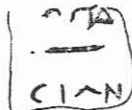
Astynomul Λέων ὁ Ἰεοντίσκου este cunoscut deocamdată numai cu producătorul Δῖος. Vezi M. Lazarov, *Sinope*, p. 41, nr. 21 ; L. Buzoianu, *Pontica*, XIV, 1981, p. 146, nr. 24, 25.

1

5

6

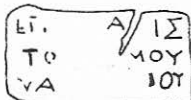
8

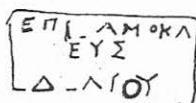
9

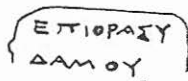
18

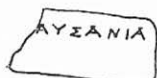
19

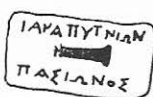
21

23

30

34

36

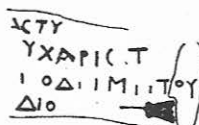
37

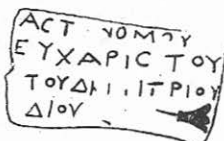
38

39

40

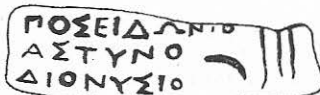
41

43

42

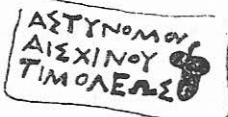
44

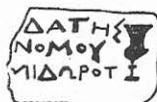
46

47

48

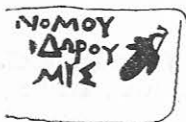
50

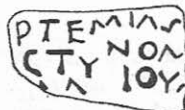
55

24

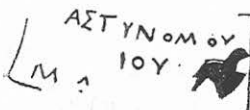
51

52

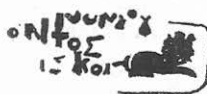
35

56

58

59

60. Inv. 1736. Mangalia, săpături, 1981, (pl. II).

ΗΥΘΗ[Σ]		ΗΨΘΗ[Σ]
ΑΣΤΥ[NOMOY]	simbol rupt ; probabil fulger	ἄστυ[νόμου]
ΜΙΑΤ[ΙΑΔΟΥ]		Μιῶτ[ιδέου]

Astynom, grupa a IV-a ; producător, grupele II, III, IV, VI.

Cu diverși producători, vezi astynomul la M. Lazarov, *Sinope*, p. 42, nr. 24.

Grupa a V-a cronologică

61. Inv. 31541. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. IV).

[ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ]		[ἄστυνόμου]
ΑΝ[Τ]ΙΙΙ[Α]Τ[ΡΟΥ]	proră de corabie	Ἄν[τ]ιιι[ά]τ[ρου]
ΤΟ[Υ]ΝΙ[ΚΩΝΟΣ]		το[υ]νι[κωνος]
ΚΑΕΑΙΝΕΤΟΣ		Κλαίνετος

Astynom, grupa a V-a ; producător, grupele II—VI.

Exemplar identic, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 523. În diverse asociații de nume, astynomul apare la M. Lazarov, *Sinope*, p. 43, nr. 2 ; L. Buzoianu Pontica, XIV, 1981, p. 146, nr. 28—29.

62. Inv. 1734. Mangalia, săpături 1981, (pl. IV).

ΑΣΤΥΝΟΜΟ[Υ]	simbol șters ; probabil tirs cu	ἄστυνόμο[υ]
ΕΚΑΤΑΙΟ[Υ]	pamblică	Ἐκαταίο[υ]

Astynom, grupele IV și V. Luăm în considerare grupa a V-a întrucît pe ștampilă nu avem menționat și numele producătorului. Vezi discuția la D. B. Șelov, *Tanais*, 1975, nr. 558. Aceeași legendă cu simbol „tirs” la M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 463—474, exemplare încadrate în grupa a IV-a de autori și în grupa a V-a de M. Lazarov, *Sinope*, p. 44, nr. 7 ; tot la *Callatis*, nr. 541—544, astynomul apare însoțit de simbolul „proră” (nr. 541 ; nr. 542—544, simbolul este rupt), exemplarele fiind plasate în grupa a V-a cronologică. Vezi întreaga bibliografie și discuție la M. Irimia, Pontica, XIII, 1980, p. 103.

63. Inv. 31538. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. V).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ		ἄστυνόμου
ΙΚΕΣΙΟΥ ΤΟΥ	proră de corabie	Ἴκεσίου τοῦ
ΒΑΧΧΙΟΥ		Βαχχίου
ΑΤΩΤΗΣ		Ἀτώτης

Ambele nume fac parte din grupa a V-a cronologică.

Aceeași legendă, O. Bounegru, C. Chiriac, Pontica, XIV, 1981, p. 250, nr. 1.

Pentru diverse asociații de nume astynom-producători, vezi M. Lazarov, *Sinope*, p. 45, nr. 10 ; M. Irimia, Pontica, XIII, 1980, p. 99 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 146, nr. 31—34.

64. Inv. 1727. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ		ἄστυνόμου
[Ι]ΚΕΣΙΟΥ ΤΟΥ	proră de corabie	[Ἴ]κεσίου τοῦ
ΒΑΧΧΙΟΥ		Βαχχίου
ΚΑ[Ε]ΑΙΝΕΤΟΣ		Κλ[ε]αίνετος

ΑΝ ΙΓΥ
ΤΟ ΝΙ
ΚΛΕΙΝΕΤΟΣ

61

ΑΣΤΥΝΟΜΟ
ΕΚΑΤΑΙΟ

62

ΑΣΤ
ΙΚΕΣ
ΡΑΧΧΙ
ΣΑΓΑ

66

ΒΑΚΧΙΟΣ
ΑΣ-ΥΝΟΜΟΥ

68

ΤΥΝΟΜΟΥ
ΙΟΥΤ ΚΟΥ
ΜΙΟΥ

67

ΜΟΥΝΤΟΣ
ΓΑΜΦΙΑΟΥ
ΤΟΥΕΚΑΤΑΙΟΥ
ΣΙ

70

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΡΟΣΙΔΕΙΟΥ
ΤΟΥΕΑΡΙΘΝΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

71

ΟΜΟΥ ΚΙΙ
ΙΔΝΟΣ
ΟΜΕΔΝΤΟΣ
ΠΑΣ

73

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΙΚΕΣΙΟΥΤ
ΕΥΕΘΝΙΟ
ΦΙΛΗ

75

ΟΥΝΤΟΣ
ΛΟΥΤΟΣΤ
ΜΟΥ

76

ΑΣΤΥ
ΜΑΙΝΤ
ΟΓΟ

77

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥΝΤΟΣ
ΙΙΟΣ ΤΟΥ
ΕΥΕΘΝΙΟΥ
ΜΕΝΕΚΡΙΤ

78

ΑΓΩ

82

ΚΑ
Α
Ν

83

ΑΝΔΡΟΣ

91

ΠΑ

93

ΜΙΟ

97

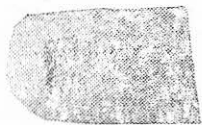
ΜΙ

98

ΠΠΑΡ
ΣΤ Ν

Σ

101

75

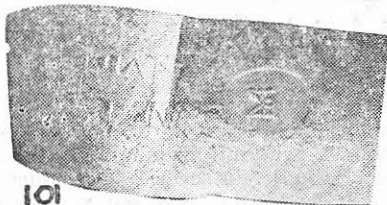
95

100

105

101

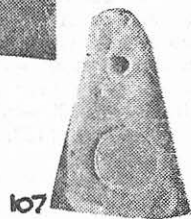
103

105

104

107

Astynom, grupa a V-a ; producător, grupele II—VI.

Pentru astynom vezi mai sus nr. 63. Producătorul, Κλαίνετος apare cu astynomi din grupa a V-a cronologică la V. Canarache, nr. 343 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 523, 573 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 146, nr. 38. 65. Inv. 31536. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. V).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ		ἀστυνόμου
ΙΚΕΣΙΟΥ ΤΟΥ	proră de corabie	Ἴκεσίου τοῦ
ΒΑΧΧΙΟΥ		Βαχχίου
Μ[ΕΝ]ΙΣΚΟΣ		Μ[εν]ίσκος

Astynom, grupa a V-a ; producător, grupele III—VI.

Producătorul Μενίσκος apare cu astynomi din grupa a V-a cronologică la V. Canarache, 328, 338, 366(?) ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Tomis*, nr. 27 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 147, nr. 39.

66. Inv. 30503. Mangalia, colecție particulară, (pl. IV).

ΑΣΤ[ΥΝΟΜΟΥ]		ἀστ[υνόμου]
ΙΚΕΣ[ΙΟΥ ΤΟΥ]	simbolul rupt ;	Ἴκεσ[ίου τοῦ]
ΒΑΧΧΙ[ΟΥ]	probabil proră	Βαχχί[ου]
ΣΑΓΑ[ΡΙΣ]	de corabie	Σάγα[ρις]

Astynom, grupa a V-a ; producător, grupele II, III, V, VI.

Producătorul Σάγαρις rar întâlnit.

67. Inv. 1729. Mangalia, săpături 1981.

Α[Σ]ΤΥΝΟΜΟΥ		ἀ[σ]τυνόμου
ΙΚ[Ε]ΣΙΟΥ ΤΟΥ	divinitate feminină	Ἴκ[ε]σίου τοῦ ↑
[ΣΙ]ΜΙΟΥ	în picioare	[Σι]μίου

Astynom, grupa a V-a.

Exemplare identice, E. M. Pridik, 1917, p. 72, nr. 205—207 ; I. T. Kruglikova, KS, 116, 1969, p. 97, nr. 20. Pentru astynom, vezi și M. Lazarov, *Sinope*, p. 25, nr. 11.

68. Inv. 9771. Mangalia, colecție M.I.N.A.C., (pl. IV).

ΒΑΧΧΙΟΣ		Βάχχιος
ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ	arc în tolbă	ἀστυνόμου ↑
Κ[ΑΛΛΙΣΘΕΝΟΥ]?		Κ[αλλισθένου]?

Astynom, grupele IV—V ; producător, grupele I și V.

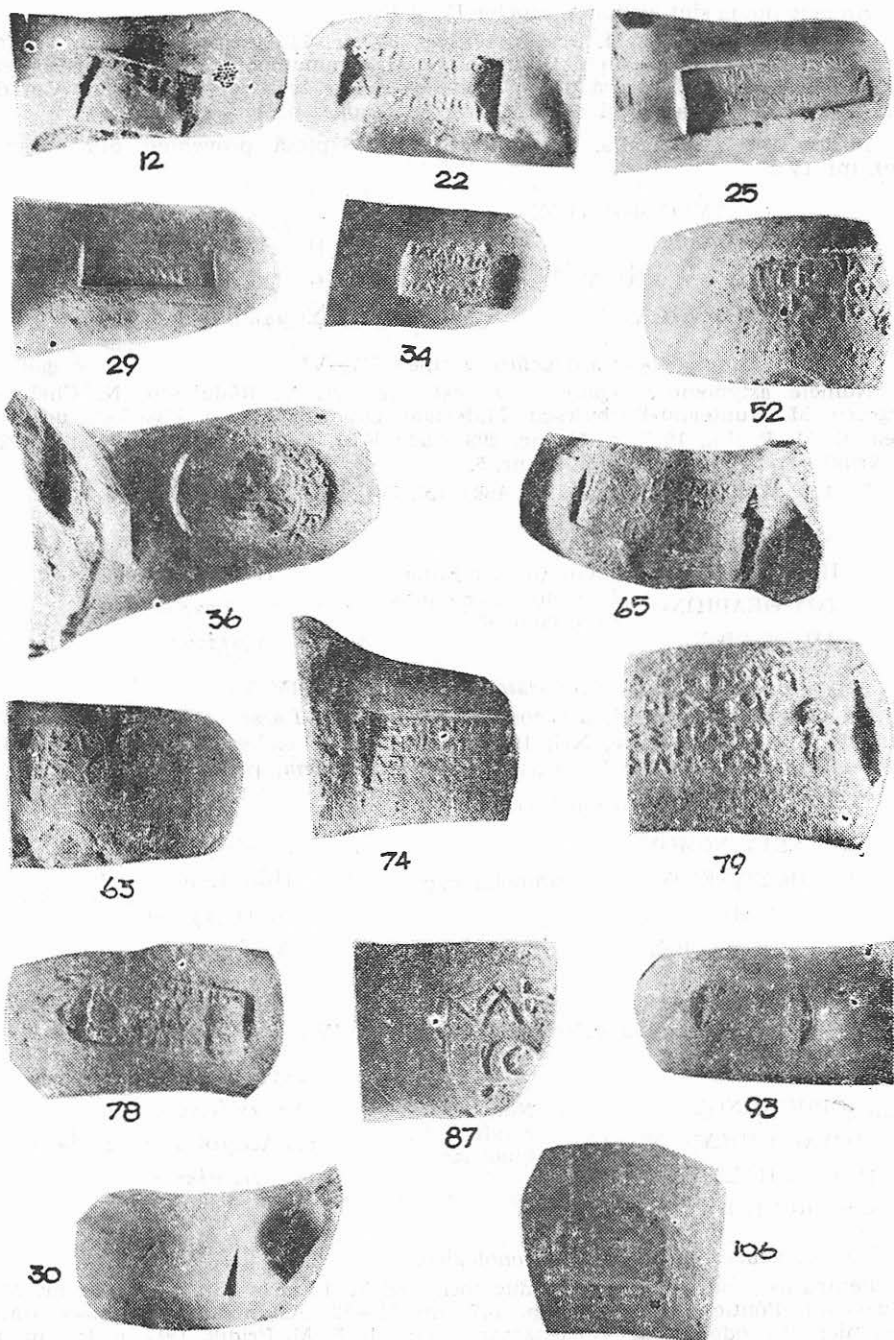
Pentru astynomul Καλλισθένης din grupa a IV-a vezi : M. Lazarov, *Sinope*, p. 40—41, nr. 18 ; M. Irimia, Pontica, XIII, 1980, p. 93 ; O. Bounegru, C. Chiriac, Pontica, XIV, 1981, p. 250, nr. 2.

Pentru astynomul Καλλισθένης din grupa a V-a, vezi de asemenea, M. Lazarov, *Sinope*, p. 45, nr. 12.

În cazul de față inclinăm să încadrăm ștampila în grupa a V-a cronologică, deși M. Lazarov, *loc. cit.*, atribuie simbolul „tolbă” primului astynom și simbolul „proră de corabie” astynomului din grupa a V-a. Formula de scriere — producător-funcție-astynom — este folosită deopotrivă cu numele acestui astynom și în grupa a IV-a și în grupa a V-a cronologică ; vezi M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 488—489 și respectiv nr. 559—565.

69. Inv. 1733. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΠΡΩΤΟΣ		Πρωτός
ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ		ἀστυνόμου
ΚΑΛΛΙΣΘΕΝΟΥΣ	tolbă	Καλλισθένου ←

Planșa 5

Ambele nume sînt comune grupelor IV și V.

Exemplar identic, E. M. Pridik, 1917, p. 83, nr. 437. Aceeași legendă, V. Canarache, nr. 375 (ștampilă ruptă la dreapta); M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 561, simbol „proră de corabie”, exemplar încadrat în grupa a V-a de autori și acceptat ca atare și de M. Lazarov, *Sinope*, p. 45, nr. 12.

70. Inv. 9677. Mangalia, colecția M.I.N.A.C. (piesă provenind din colecția Tintu), (pl. IV).

A[ΣΤΥΝΟ]ΜΟΥΝΤΟΣ	ἀ[στυνο]μοῦντος
ΠΑΜΦΙΛΟΥ	Παμφίλου
ΤΟΥ ΕΚΑΤΑΙΟΥ	τοῦ Ἐκαταίου
ΣΙ[ΜΑΛΙΩΝ]	Σι[μαλίων]

Astynom, grupa a V-a ; producător, grupele III—VI.

Numele astynomului apare la Albești, vezi A. V. Rădulescu, N. Cheluță-Georgescu, M. Munteanu-Bărbulescu, *Materiale*, Oradea, 1979, p. 170. Vezi de asemenea, E. M. Pridik, 1917, p. 76, nr. 299—302; E. I. Levi, *Olbia*, p. 274, nr. 402; I. T. Kruglikova, *KS*, 116, 1969, p. 97, nr. 5.

71. Inv. 1735. Mangalia, săpături 1981, (pl. IV).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ		ἀστυνόμου
ΠΟΣΙΔΕΙΟΥ	divinitate feminină	Ποσιδείου
ΤΟΥ ΘΕΑΡΙΩΝΟΣ	în picioare rezemată de o coloană	τοῦ Θεαρίωνος
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		Δημήτριος

Astynom, grupa a V-a ; producător, grupele II, III, IV, VI.

Cu diverși producători, astynomul apare la M. Lazarov, *Sinope*, p. 46—47, nr. 18; L. Buzoianu, *Pontica*, XII, 1979, p. 90, nr. 30; eadem, *Pontica*, XIV, 1981, p. 146—147, nr. 37—42; O. Bounegru, C. Chiriac, *ibidem*, p. 250—252, nr. 4.

72. Inv. 1749. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΑΣΤΥ[ΝΟΜΟΥ]		ἀστυ[νόμου]
ΠΟΣΙ[ΔΕΙΟΥ]	simbolul rupt	Ποσι[δείου]
ΤΟΥ ΘΕ[ΑΡΙΩΝΟΣ]		τοῦ Θε[αρίωνος]
ΔΗΜΗ[ΤΡΙΟΣ]		Δημήτριος

Vezi mai sus, nr. 71.

73. Inv. 9894. Mangalia, colecție M.I.N.A.C., (pl. IV).

[ΑΣΤΥΝ]ΟΜΟΥ		[ἀστυν]όμου
[ΧΟΡΗΓ]ΙΩΝΟΣ	Nike	[Χορηγ]ίωνος
[ΤΟΥΑΕ]ΩΜΗΔ[Ο]ΝΤ[Ο]Σ	conducînd quadriga	τοῦ Αεωμέδ[ο]ντος
[ΜΙΘΡΩ]ΠΑΣΤΗΣ		[Μιθρω]πάστης
sive [ΚΟΡΩ]ΠΑΣΤΗΣ		sive [Κορω]πάστης

Numele aparțin grupei a V-a cronologice.

Pentru astynom cu diverși producători, vezi M. Lazarov, *Sinope*, p. 48, nr. 24; L. Buzoianu, *Pontica*, XIV, 1981, p. 147, nr. 51—52. Astynomul Χορηγίων (fără patronimic) cu producătorul Κορωπάστης apare la E. M. Pridik, 1917, p. 128, nr. 8, pe o cărămidă.

Grupa a VI-a cronologică

74. Inv. 31537. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. V).

ΑΣΤΥΗΟΜΟΥ		ἀστυνόμου
ΙΗΝΙΟΣ ΤΟΥ	simbolul rupt ;	Ζήνιος τοῦ
ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ	probabil trofee	Ἀπολλοδώρου
ΑΠ[ΟΑ]ΛΩΝΙΟΥ		Ἀπ[ολ]ωνίου

Astynom, grupa a VI-a ; producător, grupele II, III, VI.

Cu diverși producători, vezi astynomul la M. Lazarov, *Sinope*, p. 49—50, nr. 9 ; V. Sirbu, Istros, I, 1980, nr. 29 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 147, nr. 54—58. Producătorul Ἀπολλώνιος apare cu astynomi din grupa a VI-a cronologică la V. Canarache, nr. 251, 272 ; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 590.

75. Inv. 9680. Mangalia, colecție M.I.N.A.C., (pl. IV).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥΝΤΟΣ		ἀστυνομοῦντος
ΙΚΕΣΙΟΥ ΤΟ[Υ]	simbolul rupt ;	Ἰκεσίου τοῦ[ῦ]
ΕΤΕΟΝΙΚΟΥ [ ]	probabil călăreț	Ἐτεονίκο[υ]
ΦΙΑΗ[ΜΩΝ]		Φιλῆμων]

Astynom, grupa a VI-a ; producător, grupele I, V, VI.

Aceeași legendă, V. Canarache, nr. 287. Cu diverși producători, vezi astynomul la M. Lazarov, *Sinope*, p. 51—52, nr. 17.

76. Inv. 9686. Mangalia, colecție M.I.N.A.C., (pl. IV).

[ΑΣΤΥΝΟΜ]ΟΥΝΤΟΣ		ἀστυνομοῦντος
[ΑΕΩΜΕ]ΔΟΝΤΟΣΤΟΥ	călăreț	[Λεωμέ]δοντος τοῦ
[ΕΠΙΔΗ]ΜΟΥ		[Ἐπιδή]μου
.....		.....

Astynomul, la M. Lazarov, *Sinope*, p. 52, nr. 20 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 147—148, nr. 59—63.

77. Inv. 1726. Mangalia, săpături 1981, (pl. IV).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ]		ἀστυ[νόμου]
ΜΑΝΤ[ΙΘΕΟΥ]	simbolul rupt	Μαντ[ιθέου]
[Τ]Ο[Υ]Π[Ρ]Ω[ΤΑΓΓΟΥ]		[τ]ο[ῦ]Π[ρ]ω[ταγγού]
....Δ....		....Δ....

Astynom, la M. Lazarov, *Sinope*, p. 52—53, nr. 21 ; M. Irimia, Pontica, XIII, 1980, p. 84 ; L. Buzoianu, Pontica, XIV, 1981, p. 148, nr. 64—67.

Nume comune grupelor V și VI

78. Inv. 31535. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. IV, V).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥΝΤΟΣ		ἀστυνομοῦντος
ΙΦΙΟΣ ΤΟΥ	cap de Silen	Ἴφιος τοῦ
Ε[ΣΤ]ΙΛΙΟΥ		Ἐ[στ]ιλίου
ΜΕΝΕΚΡΙΤΟ[Σ]		Μενέκριτο[ς]

Ambele nume sînt comune grupelor V și VI.

Astynomul apare cu alți producători la M. Lazarov, *Sinope*, p. 55, nr. 5. 79. Inv. 31540. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. V).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ	ἀστυνόμου
ΙΦΙΟΣ ΤΟΥ cap de Silen	Ἴφιος τοῦ ↑
ΕΣΤΙΑΤΙΟΥ	Ἑστιαίου ↑
ΦΙΑΗΜΩΝ	Φιλήμων

Astynom, grupa V sau VI ; producător, grupele I, V, VI.

Exemplar identic, Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, V—VI, p. 253, nr. 11 (p. 254, nr. 12 fără producător).

Ștampile cu legenda nereconstituită

80. Inv. 1737. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

	ACT
cornul abundenței	↑ ANT
	TOY
	ΑΠΑ

Aceeași dispunere într-o ștampilă fără simbol, la Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, V—VI, p. 254, nr. 14, cu legenda ἀστυνόμου|Ἀντιμάχου|...ὑπρος|Ἀπατούριος.

Pe rîndul trei autorul reconstituie o formă [K]ὑπριος.

După părerea noastră mai curînd se potrivește un [Θε]ὑπρος. În acest caz putem presupune pentru ștampila noastră legenda

ACT[YNOMOY]
ANT[IMANOY]
TOY[ΘEYHPOC]
ΑΠΑ[TOYPIOC]

Ștampile pe țigle

81. Inv. 1760. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΠΟΣΕΙΔΩ	Ποσειδω(νίος)
ΕΠΙΑΠΟΛΑ vultur pe delfin	ἐπι: Ἀπολλ. +
ΟΔΩΑΣΤΥ	οδῶ(ρου) ἀστυ(νόμου)

HERACLEA PONTICĂ³

82. Inv. 1753. Mangalia, săpături 1981, (pl. IV).

Ștampilă aplicată pe gît, cu litere în relief, foarte slab imprimată.

ΑΠΩΛ

Ω

Grupa I cronologică : I. B. Braşinsky, *NE*, V, 1965, cca. 400—370 î.e.n., B. A. Vasilenko, *NE*, XI, 1974, sfîrşitul sec. V-începutul sec. IV î.e.n., I. B. Braşinsky, 1980, primul și începutul celui de al doilea sfert al sec. IV î.e.n.

Asemănător, O. Bounegru, C. Chiriac, *Pontica*, XIV, 1981, p. 253, nr. 1.

³ Prezentăm în continuare ștampilele în ordinea alfabetică a primului nume, întrucît avem un număr redus de exemplare din fiecare centru.

83. Inv. 1744. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΑΡΙΣΤΗΠΠΟ	Ἀρίστιππο[ς]
ΜΟΛΟΣΣΟΣ	Μόλοσσος

Ștampilă din grupa a II-a cronologică la I. B. Brașinsky, NE, V, 1964, cca. 370—330 î.e.n.; grupa a III-a, B. A. Vasilenko, NE, XI, 1974, sfârșitul primului sfert al sec. IV-începutul sec. III î.e.n.; I. B. Brașinsky, 1980, grupa a II-a tîrzie, plasată în al doilea, al treilea și începutul ultimului sfert al sec. IV î.e.n.

Exemplar identic, E. M. Pridik, 1917, p. 122, nr. 67, reluat de B. A. Vasilenko, *loc. cit.*, p. 12. Μόλοσσος mai apare la Callatis, în combinație cu magistratul Διόνυσος, L. Buzoianu, Pontica, XII, 1979, p. 88, nr. 24.

84. Inv. 30501. Mangalia, din colecție particulară.

ΕΥΡΥΔ	Εὐρυδ
ΑΜΟ	ἀμο[υ]

Grupa I cronologică (vezi mai sus, nr. 82).

Exemple identice, E. M. Pridik, 1917, p. 124, nr. 109—110, reluate de I. B. Brașinsky, *loc. cit.*, tabl. I/1 și B. A. Vasilenko, *loc. cit.*, p. 23; I. B. Brașinsky, 1980, p. 114, nr. 68; vezi de asemenea, V. Canarache, nr. 468. Variante, I. B. Brașinsky, 1980, p. 114, nr. 69 și p. 158, nr. 195—201.

85. Inv. 1745. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΗΡΑΚΛΕΙΔΑΣ	Ἡρακλείδας
ΕΠΙ ΑΝΔΡΟΝΙ	ἐπὶ Ἀνδρονί(κου)

I. B. Brașinsky, NE, V, 1965, grupa a III-a, cca. 330—300 î.e.n.; B. A. Vasilenko, NE, XI, 1974, aceeași grupă, sfârșitul primului sfert al sec. IV î.e.n.-începutul sec. III î.e.n.; I. B. Brașinsky, 1980, tipologic, grupa a III-a tîrzie, încadrată în grupa a II-a cronologică, al doilea, al treilea și începutul ultimului sfert al sec. IV î.e.n.

Exemplar identic, I. B. Brașinsky, 1980, p. 168, nr. 349.

Pentru Ἡρακλείδας, variante E. M. Pridik, 1917, p. 121, nr. 41; V. Canarache, nr. 469; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 824; L. Buzoianu, Pantica, XII, 1979, p. 88, nr. 20.

Pentru Ἀνδρόνικος, vezi L. Buzoianu, *loc. cit.*, p. 89, nr. 27.

86. Inv. 1746. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

[ΗΡΑΚΛ]ΕΙΔΑΣ	[Ἡρακλ]είδας
[ΕΠΙΑΝΔ]ΡΟΝΙ	[ἐπὶ Ἀνοδρονί(κου)]

Vezi mai sus, nr. 85.

87. Inv. 31545. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. V).

Ștampilă englicică aplicată pe toartă; litere dublu imprimate.

ΚΛΕ
ΠΟ

Ipotetic, după Th. Sauciuc-Săveanu, Dacia, III—IV, p. 430 și Dacia, V—VI, p. 288, nr. 20, presupunem c ștampilă de tipul:

[ἩΡΑ]ΚΛΕ[ΙΔΑΣ]
[ΕΠΙΑ]ΠΟ[ΛΛΩΝΙΟΥ]

Grupa a III-a cronologică (vezi mai sus, nr. 85).

88. Inv. 1747. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

Ștampila englică aplicată pe toartă; fără cadru; slab lizibilă; urme de vopsea roșie la baza tortii.

MH

Μή[νης]?

Grupa I cronologică (?).

CHERSONES

89. Inv. 1750. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΑΘΑΝΑΙ[ΟΥ]

Ἀθανάι[ου]

ΕΙC ΕΜΠΟΡ[ΙΟΝ]

εἰς ἐμπόριον

Tip V. V. Borisova, VDI, 3, 1949, p. 86—87, nr. 2a și 2b și tabl. I; R. B. Ahmerov, VDI, 4, 1949, p.108, tabl. III/2; V. V. Borisova, NE, XI, 1974, 3, tabl. XV/9-10. Dată: R. B. Ahmerov, *loc. cit.*, p. 112, grupa a III-a, 220—180 î.e.n.; V. V. Borisova, *loc. cit.*, p. 122—123, sfârșitul sec. III-inceputul sec. II î.e.n.; B. Iu. Mihlin, VDI, 2, 1979, p. 149, grupa a III-a, mijlocul-ultima decadă a sec. III î.e.n.

Numele apare la V. Canarache, nr. 484; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 873. Două exemplare inedite se află între colecțiile M.I.N.A.C. și provin de la Tomis.

90. Inv. 1752, Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

[HPA]ΚΛΕΙΟΥ

[Ἡρα]κλείου

[ΑΣ]ΤΥΝΟΜΟΥ

[ἄσ]τυνόμου

Tip V. V. Borisova, NE, XI, 1974, 3, tabl. V/4-8.

Dată: R. B. Ahmerov, VDI, 4, 1949, grupele I—IV; V. V. Borisova, *loc. cit.*, p. 114—115, sfârșitul sec. IV-inceputul sec. III î.e.n.; B. Iu. Mihlin, VDI, 2, 1979, p. 147, grupa a II-a, granița secolelor IV—III î.e.n.-mijlocul sec. III î.e.n. Vezi întreaga discuție și la M. Irimia, *Pontica*, XIII, 1980, p. 95, nr. 7.

Exemplar identic, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 890—891 (variantă, nr. 892).

91. Inv. 1751. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

Α ΠΟΛΥΣ[ΤΡΑΤΟΥ]
ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ

AP Πολυς[τράτου]
ἀστυνόμου

Tip V. V. Borisova, NE, XI, 1974, 3, tabl. XI/13.

Dată: R. B. Ahmerov, VDI, 4, 1949, grupa a II-a, 250—200 î.e.n.; V. V. Borisova, *loc. cit.*, p. 120—121, mijlocul și sfârșitul sec. III î.e.n.; B. Iu. Mihlin, VDI, 2, 1979, p. 148, grupa a II-a, granița secolelor IV—III î.e.n.-mijlocul sec. III î.e.n.

Numele apare la M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 902—903; O. Bounegru, C. Chiriac, *Pontica*, XIV, 1981, p. 252, nr. 1.

CNIDOS

92. Inv. 1720. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ obiect
ΠΙCΙΔΑΣ rectangular

Ἀπολλώνιος
Πισίδας

V. Grace, *Agora*, p. 277, nr. 222 (exemplar cnidian presupus); înainte de anul 146 î.e.n.; eadem, *Pnyx*, nr. 113, datat înainte de 150 î.e.n. E. M. Pridik, 1917, p. 59, nr. 23 (producător cnidian; omega cursiv, sigma lunar); p. 109, nr. 79 (incertă); V. Canarache, nr. 725, 726; M. Mircev, p. 61, nr. 32. Un număr de șase exemplare inedite provenind de la Tomis se află în colecțiile M.I.N.A.C.

93. Inv. 31548. Mangalia, Școala generală nr. 2 (pl. IV, V).
Ștampilă circulară cu legenda dispusă în jurul simbolului.

ΕΠΙ[...]ΚΑ[...]Α

triskel

COS

94. Inv. 30505. Mangalia, colecție particulară (pl. IV).

ΑΝΔΡΟΣ

Ἄνδρος

ghioagă

→

E. M. Staerman, KS, 36, 1951, p. 41, fig. 5/105-107; E. I. Levi, Olbia, p. 275, nr. 395; V. Canarache, nr. 714.

95. Inv. 31547. Mangalia, Școala generală nr. 2 (pl. IV).

Scriere retrogradă.

ἌΡΡΑ

Ἄρρα

96. Inv. 30508. Mangalia, colecție particulară, (pl. IV).

[Ε]ΣΤΙΑΙΟΥ

[Ἐ]στιαίου

ghioagă

→

97. Inv. 30506, Mangalia, colecție particulară, (pl. IV).

MOC

E. M. Staerman, KS, 36, 1959, p. 41, nr. 128.

98. Inv. 30507. Mangalia, colecție particulară, (pl. IV).

Ștampilă ruptă la partea stîngă.

ΝΙ

E. M. Staerman, KS, 36, 1951, p. 41, nr. 159: ΝΙΚ; ΝΙΚΙΟΥ; nr. 129: ΙΚΟΗ

M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 959, retrograd Νίκων și simbol „ghioagă“.

99. Inv. 1754. Mangalia, săpături 1981, (pl. II).

ΦΙ

Exemplar identic, L. Buzoianu, *Pontica*, XII, 1979, p. 91, nr. 36.

PAROS

100. Inv. 31546. Mangalia, Școala generală nr. 2, (pl. IV).

ΠΑΡΙΩΝ

Παρίων

M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 916—938.

ȘTAMPILE CU CENTRU DE PRODUCȚIE NEDETERMINAT

101. Inv. 1721. Mangalia, săpături 1981, (pl. IV).

ΕΠΙΙΑΡ

[!] ΣΤ[.]Ν

În continuare ștampilă complementară în cadru oval : Σο

102. Inv. 1759. Mangalia, săpături 1981 (pl. II).

Ștampilă rectangulară cu legenda pe un singur rând ; pastă cărămie cu mică în compoziție.

IIAPA

103. Inv. 1756. Mangalia, săpături 1981, (pl. IV).

Ștampilă circulară cu legenda dispusă în opt sectoare de cerc (diam. = 26 mm).

Τολμαίου

ȘTAMPILE ANEPIGRAFICE

104. Inv. 1740. Mangalia, săpături 1981.

Cerc adâncit, caracteristicile pastei de Sinope.

105. Inv. 1732. Mangalia, săpături, 1981, (pl. IV).

Cerc adâncit cu urme de litere ; caracteristicile pastei de Sinope.

106. Inv. 1704. Mangalia, săpături 1981, (pl. V).

Ștampilă anepigrafică ; pastă cărămie cu ingrediente nisipoase ; foarte slabe urme de mica. Simbol hermă.

hermă

107. Inv. 1761. Mangalia, săpături 1981, (pl. IV).

Greutate piramidală pentru războiul de țesut. Pe una din fețe prezintă o ștampilă circulară (diam. = 20 mm) cu urme șterse de litere.

INDEX DE NUME⁴

*Αγοράναξ	— RH., prod., 26
*Αθαναῖος	— CH., 89
Αινησίδαμος	— RH., ep. 18
Αισχίνης	— S., ast. 46, 47, 48
*Ανδρόνικος	— RH., prod. 27
*Ανδρόνικος	— H., 85, 86
*Ανδρος	— C., 94
*Αντίμαχος ὁ Θεου...	— S., ast. 80(?)
*Αντίπατρος ὁ Νίκωνος	— S., ast. 61
*Απατούριος	— S., prod. 57, 80
*Απολ...	— H., 82
*Απολλόδωρος	— S., ast. 81 (cărămidă)
*Απολλώνιος	— S., prod. 74 ; H., 87(?) ; CN., 92
*Αργεῖος	— TH., 2
*Αρίστιππος	— H., 83
*Αριστίων	— S., ast. 49
*Αριστόδαμος	— RH., ep. 19
*Αριστόδικος	— TH., 3
*Αριστοφῶν	— TH., 4, 5
*Αριστων	— RH., ep. 20
*Αριστ[.]ν	— N., 101
*Αρμε	— C., 95

⁴ Prescurtările folosite în indexul de nume sînt următoarele : C = Cos ; CH = Chersonesul Tauric ; CN = Cnidos ; H = Heraclea Pontică ; N = Nedeterminate ; RH = Rhodos ; S = Sinope ; TH = Thasos.

Ἄρτεμίδωρος	— S., ast. 50, 51, 52
Ἀτώτης	— S., prod. 63
Βάκχιος	— S., prod. 68
Γλαυκίας	— S., prod. 43
Δαμοκλῆς	— RH., ep. 21
Δεινώπας	— TH., 6
Δημήτριος	— S., prod. 71, 72
Δημήτριος ὁ Θεουγνήτου	— S., ast. 53, 54
Διονύσιος	— S., prod. 44
Δῖος	— S., prod. 40, 41
Εἶφις ὁ Νουμηνίου	— S., ast. 39
Ἐκαταῖος	— S., ast. 62
Ἐστιάσιος	— C., 96
Εὐρύδαμος	— H., 84
Εὐχάριστος ὁ Δημητρίου	— S., ast. 40, 41
Ζῆνις ὁ Ἀπολλοδώρου	— S., ast. 74
Ἡραγόρας	— RH., ep. 22
Ἡρακλείδας	— H., 85, 86, 87(?)
Ἡράκλειος	— CH., 90
Ἡφάστιος	— S., prod. 42
Θρασύδαμος	— RH., ep. 23
Θυζίας	— S., prod. 55
Θῦς	— S., prod. 53
Ἰεροτέλης	— RH., prod. 28
Ἰκέσιος	— S., ast. 55, 56
Ἰκέσιος ὁ Βαχχίου	— S., ast. 63, 64, 65, 66
Ἰκέσιος ὁ Ἐτεονίκου	— S., ast. 75
Ἰκέσιος ὁ Σμίου	— S., ast. 67
Ἰφίς ὁ Ἐστιάσιου	— S., ast. 78, 79
Καλλισθένης	— S., ast. 68, 69 ; prod. 58
Κεφαλίων	— S., prod. 49
Κλεάνετος	— S., prod. 61, 64
Κορωπάστης	— S., prod. 73
Κρατίσταρχος	— S., ast. 57, 58
Λεωμέδων ὁ Ἐπιδήμου	— S., ast. 76
Λέων ὁ Λεοντίσκου	— S., ast. 59
Λυσικλῆς	— TH., 1
Μαντίθεος ὁ Πρωταγόρου	— S., ast. 77
Μαρσύας	— RH., prod. 29
Μενέκριτος	— S., prod. 78
Μενίσκος	— S., prod. 65
Μίδας	— S., prod. 56(?)
Μιθραδάτης	— S., prod. 50
Μιθριδάτης	— S., prod. 50
Μιθρωπάστης	— S., prod. 73
Μιλτιάδης	— S., ast. 60
Μησικλῆς	— S., ast. 42
Μολοσσός	— H., 83
Μος	— C., 97
ΝΙ	— C., 98
Νουμήνιος	— S., prod. 54
Ξενοφῶν	— RH., ep. 24
Πάμφιλος ὁ Ἐκαταῖος	— S., ast. 70
Παρυ	— N., 102
Πασίων	— RH., prod. 34
Παυσανίας	— RH., ep. 25 ; prod. 30
Πισίδας	— CN., 92
Πίστος	— S., prod. 47
Πολύστρατος	— CH., 91

Ποσειδώνιος	— S., ast. 43, 44 ; prod. 81 (cărămidă)
Ποσειδευς ὁ Θεαρίωνος	— S., ast. 71, 72
Πουλυάδης	— TH., 7
Πρηξήνας	— TH., 8
Πρώτος	— S., prod. 69
Πύθης	— S., prod. 60
Πυθίων	— TH., 9
Σάχαρις	— S., prod. 66
Σιμαλίωυ	— S., prod. 70
Σκύμνος	— TH., 10
Σώτας	— RH., prod. 31, 32
Τηλεφάνης	— TH., 1
Τιμόλεως	— S., prod. 48
Τολμαῖος	— N., 103
Τῦς	— S., prod. 53
Φανίας	— RH., prod. 33
ΦΙ	— C., 99
Φιλήμων	— S., prod. 75, 79
Φιλίσκος	— TH., 11
Φιλοκράτης	— S., ast. 45
Χορηγίων ὁ Λεωμειδοντος	— S., ast. 73
Ψάμμις	— S., prod. 51

INDEX DE ATRIBUTE

acrostil, S., 43
alabastron, TH., 11
ancoră(?), TH., 6
bufniță, TH., 2
cap masculin din profil, S., 45
cap de Silen, S., 57, 78, 79
călăreț, S., 76
ciorchine, TH., 10(?) ; S., 42, 46, 48, 51
cornul abundenței, S., 80
divinitate feminină în picioare, S., 67, 71
floare, S., 40, 41
floare de rodie, RH., 18, 20, 36
ghioagă, S., 47 ; C., 94, 96
harpun, TH., 8
hermă, N., 106
kantharos, S., 39, 50, 54
leu șezînd, S., 59
mască, TH., 1
Nike conducînd quadriga, S., 73
obiect rectangular, CN., 92
pasăre, TH., 4 ; S., 56
proră de corabie, S., 61, 63, 64, 65
sabie, TH., 13(?)
Satyr, S., 49
secure bipenă, TH., 7
spic, TH., 3
trepied., S., 44
triskel, CN., 93
tolbă (arc în tolbă), S., 68, 69
vas, TH., 12(?) ; S., 46
vultur pe delfin, S., 81

LISTA ABREVIERILOR FOLOSITE ÎN CATALOG

- Bon — A.-A. M. Bon, *Les timbres amphoriques trouvés à Thasos*, Paris, 1957
- I. B. Brașinsky, 1980 — I. B. Brașinsky, *Greceskii keramiceskii import na Nijmen Donu v V—III vv. do n.e.*, Leningrad, 1980
- V. Canarache — V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957
- M. Debidour, Thasiaca — M. Debidour, *Réflexions sur les timbres amphoriques thasiens*, B.C.H., Suppl., V, Thasiaca, p. 269—313
- Y. Garlan, Thasiaca — Y. Garlan, *Koukos. Données nouvelles pour une nouvelle interprétation des timbres amphoriques thasiens*, B.C.H., Suppl., V, Thasiaca, p. 213—268
- V. Grace, Agora — V. Grace, *Stamped Amphora Handles Found in the Athenian Agora 1931—1932*, Hesperia, III, 1934, N3
- V. Grace, Amphoras — V. Grace, *Amphoras and the Ancient Wine Trade*. Princeton, 1961
- V. Grace, Koroni — V. Grace, *Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula*, Hesperia, XXXII, 1963, N 3
- V. Grace, Pnyx — V. Grace, *Pnyx. Stamped Wine Jar Fragments*, Hesperia, Suppl. X, 1956
- V. Grace, Tarsus — V. Grace, *The Stamped Amphora Handles. Excavations at Gözlu Kule. Tarsus I.*, Princeton, 1950
- V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, Délos, XXVII — V. Grace, M. Savvatianou Pétrapoulakou, *Les timbres amphoriques grecs. Exploration archéologique de Délos, XXVII*, Paris, 1970, p. 277—382
- M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, Callatis — M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja*, Dacia, NS, XIII, 1969, p. 127—282
- M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, Tomis — M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Amfore ștampilate din Tomis*, SCIV, 19, 1968, 1, p. 41—61
- M. Lazarov, Rhodes — M. Lazarov, *Tărgovskite vrăzki na Rodos sās zapadnopontiiskite gradove prez elinisticeskata epoha*, Izvestiia Varna, XIII (XXVIII), 1977, p. 1—48.
- M. Lazarov, Sinope — M. Lazarov, *Sinope i zapadnopontiiskiiat pazar*, Izvestiia Varna, XIV (XXIX), 1978, p. 11—66
- E. I. Levi, Olbia — E. I. Levi, *Keramiceskii kompleks III—II vv.do n.e. iz raspokok Olviiskoi agori.* — Olviia. Temenos i agora. M-L., 1964.
- M. Mircev — M. Mircev, *Amforite peceati ot muzeia vāv Varna*, Sofia, 1958
- E. M. Pridik, 1917 — E. M. Pridik, *Inventarnii katalog kleim na amfornih rucikah i gorliškah i na cerepiŭah Ermitajnego sobraniia*, Petrograd, 1917
- D. B. Șelov, Tanais — D. B. Șelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III—I vekov, do n.e.*, Moskva, 1975
- Iu. G. Vinogradov — Iu. G. Vinogradov, *Keramiceskie kleima ostrova Fasos*, NE, X, 1972, 2, p. 3—62
- M.I.N.A.C. — Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța.

NEUE AMPHORENSTEMPEL VON CALLATIS*Zusammenfassung*

Das vorliegende Studium umfasst eine Anzahl von 107 Amphorenstempel, die von chronologischem Standpunkt aus besprochen und auf Erzeugungszentren eingeteilt werden. Der Beginn der kallatianischen Handelstätigkeit mit Erzeugnissen von Heraclea Pontica wird für das erste Viertel des 4. Jh. v.u.Z. angesetzt. Von der Mitte des 4. Jh. v.u.Z. erscheinen, zuerst einzeln, dann aber einen immer systematischeren Charakter annehmend, die Erzeugnisse von Thassos. Von der Mitte des 3. Jh. v.u.Z. wird der kallatianische Markt von der Konkurrenz der Erzeugnisse von Rhodos und Sinope gezeichnet.

Ihre prozentuelle Lage bezeugt die Blütezeit von Callatis in der zweiten Hälfte des 4. Jh. v.u.Z. und im folgenden.